RIZIKOVÉ SPRÁVANIE A PREVENCIA

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

www.nocka.sk NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM číslo 1/2022

Občianska komunita ako súčasť sociálnej prevencie

ALBÍN ŠKOVIERA

Pandémia a seniori

JUDITA STEMPELOVÁ

NEPRIAZNIVÉ ZÁŽITKY V DETSTVE OVPLYVŇUJÚ ZDRAVIE

NATALIA KAŠČÁKOVÁ

Sexting sextortion Riziká a prevencia

INGRID EMMEROVÁ

Sexbiznis na Slovensku

BARBORA KUCHÁROVÁ

Aktuálne výzvy slovenského zákonodarcu pre ochranu práv rodín a detí v migrácii

RÓBERT DOBROVODSKÝ

OBSAH **RIZIKOVÉ SPRÁVANIE A PREVENCIA**

3 **Nepriaznivé zážitky v detstve ovplyvňujú zdravie**
Natalia Kaščáková

5 **Vzťahová väzba**
Andrea Nagyová

8 **Účinky telesnej aktivity na psychiku**
Karel Nešpor

9 **Aktuálne výzvy slovenského zákonodarcu pre ochranu práv rodín a detí v migrácii**
Róbert Dobrovodský

11 **Kriminalita rómskej mládeže v socializme**
Ivan Rác

14 **Kriminalita páchaná na mládeži a viktimizačná prevencia**
Magdaléna Ondicová

16 **Sociálno-psychologický výcvik špecialitov pre penitenciárnu prax**
Helena Kalabová

18 **Kyberagresia u žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami**
Katarína Hollá, Karolína Kudlová

20 **Sexting a sextortion. Riziká a prevencia**
Ingrid Emmerová

22 **Sexbiznis na Slovensku**
Barbora Kuchárová

24 **Križovatky života**
Soňa Holúbková

27 **Hľadanie zmyslu života u detí v náhradnej starostlivosti**
Lucia Bokorová

29 **Občianska komunita ako súčasť sociálnej prevencie**
Albín Škoviera

31 **Pandémia a seniori**
Judita Stempelová

Sociálna prevencia
ODBORNÝ ČASOPIS

ročník 17 | č. 1/2022 | ISSN 1336 9679 | EV 4957/14

Vydavateľ: Národné osvetové centrum | Nám. SNP 12 | 812 34 Bratislava | IČO: 00164615
Periodicita: 2×ročne
Zostavovateľka a odborná redaktorka: doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD.
Recenzoval: prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.
Jazyková redaktorka: PhDr. Katarína Vrablicová
Vedúca vydania: Mgr. Alexandra Žilavá
Za obsahovú stránku publikovaných príspevkov zodpovedajú autori
Dátum vydania: apríl 2022
Náklad: 300 ks, nepredajné

Časopis je indexovaný v Bibliographiamedica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CiBaMed.

NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM
www.nocka.sk

MUDr. Natália Kaščáková, PhD.
Institut sociálního zdraví Univerzity Palackého v Olomouci (OUSHI UPOL)
Psychiatricko-psychoterapeutická ambulancia, Pro mente sana, Bratislava

Nepriaznivé zážitky v detstve ovplyvňujú zdravie

Výskumy aj klinická skúsenosť poukazujú na súvislosti medzi nepriaznivými zážitkami v detstve a neskorším zhoršeným zdravím v dospelosti. V roku 2019 sme s podporou MPSVaR SR a OUSHI UPOL v spolupráci s agentúrou Focus zrealizovali výskum na reprezentatívnej vzorke obyvateľov Slovenskej republiky. Hlavným cieľom bolo zmapovať výskyt retrospektívne udávaného zlého zaobchádzania v detstve a posúdiť súvislosti medzi traumatizáciou v detstve a vzťahovou väzbou a zdravím v dospelosti v rôznych skupinách obyvateľstva. V aktuálnom príspevku prinášame len časť svojich zistení.

VÝSKUMNÝ SÚBOR A METÓDY

Zber údajov sa uskutočnil v apríli 2019, bol realizovaný formou osobných rozhovorov zaznamenávaných do elektronického dotazníka. Výskumný súbor reprezentuje dospelú populáciu SR z hľadiska kvótnych znakov (pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, veľkosť miesta bydliska a kraj bydliska). Priemerný vek bol 46,24 roku, 48,7 % tvorili muži.

Dotazník **Trauma z detstva** posudzuje všetky formy zlého zaobchádzania s dieťaťom. Jednotlivé položky boli odvodené z nasledujúcich definícií: *sexuálne zneužívanie* bolo definované ako „sexuálny kontakt alebo styk medzi dieťaťom mladším než 17 rokov a dospelým alebo staršou osobou (najmenej o 5 rokov staršou, než je dieťa)“, *fyzické týranie* ako „telesné útoky na dieťa od dospelej alebo staršej osoby, ktoré predstavovali riziko alebo vyústili do poranenia“, *emocionálne týranie* ako „verbálne útoky znižujúce sebaúctu alebo pohodu dieťaťa alebo akékoľvek ponižujúce správanie dospelého alebo staršej osoby namierené voči dieťaťu“, *fyzické zanedbávanie* ako „zlyhanie opatrovateľov poskytovať dieťaťu základné fyzické potreby vrátane jedla, útulku, oblečenia, bezpečia a zdravotnej starostlivosti“, *emocionálne zanedbávanie* ako „zlyhanie opatrovateľov napĺňať základné detské emocionálne a psychologické potreby vrátane lásky, prináležania, výchovy a podpory“ (Petrikova a kol., 2021).

Výskyt dlhodobých ochorení bol zisťovaný otázkou: „Máte dlhotrvajúce ochorenie alebo postihnutie? Prosím, označte všetky, ktoré sa vás týkajú“. Ďalej boli vymenované rôzne ochorenia a postihnutia ako napríklad hypertenzia, ischemická choroba srdca, astma, alergia, diabetes, rôzne bolestivé stavy (migréna, iné bolesti hlavy, bolesti chrbta, bolesti nejasného pôvodu, artritída, bolesti v malej panve u žien).

Vzťahová väzba v dospelosti bola posudzovaná Dotazníkom prežívania blízkych vzťahov (ECR-R-14) (Švecová a kol., 2021). Tvrdenia sú rozdelené do dvoch dimenzií mapujúcich vzťahovú úzkostnosť a vzťahovú vyhýbavosť.

VÝSKYT TRAUMATIZÁCIE

Keď hodnotíme výskyt podľa klinického cut-skóre, najvyššie je zastúpené fyzické a emočné zanedbávanie (35,7 % a 17,1 %), nasleduje emočné týranie (11,7 %), fyzické týranie (11 %) a sexuálne zneužívanie (5,7 %). V niektorých vedeckých prácach sa používa cut-skóre s nižšími prahovými hodnotami, keď už nižší výskyt sa považuje za traumatizáciu. Podľa tohto typu skórovania je emočné týranie v 15,8 % a emočné zanedbávanie až v 48 % obyvateľov SR. Viac ako 3 typy zlého zaobchádzania zažívalo v detstve 10,9 %, resp. 14,7 % obyvateľstva (Graf 1) (Kaščáková a kol., 2020).

Prospektívno-retrospektívne merania ukazujú, že zdokumentované týranie, zneužívanie a zanedbávanie v detstve, v čase, keď sa dialo (a bolo nahlásené), a retrospektívne udávané v dospelosti sa prekrývajú, avšak dospelí, ktorí ho mali zdokumentované, ho spätne referujú len v 73 % a zase naopak, opýtaní respondenti, ktorí o ňom v dospelosti referujú, ho majú zdokumentované z detstva len v 49 %

O AUTORKE

MUDr. Natália Kaščáková, PhD.

Vyštudovala medicínu a pracuje ako psychiatrička a psychoterapeutka v súkromnej praxi, kde sa venuje najmä dospelým pacientom s depresívnymi, úzkostnými, psychosomatickými a vzťahovými ťažkosťami. Od roku 2015 sa zaoberá skúmaním súvislostí medzi traumatizáciou v detstve a neskorším živote, vzťahovou väzbou, odolnosťou a zdravím. Od roku 2021 je odbornou asistentkou na Inštitúte sociálneho zdravia na Univerzite Palackého v Olomouci, prednáša na Slovensku a v Čechách. Je autorkou knihy Obranné mechanizmy z psychoanalytického, etologického a evolučno-biologického aspektu.

Graf 1: Výskyt jednotlivých typov zlého zaobchádzania v detstve v reprezentatívnej vzorke SR (n = 1 800)

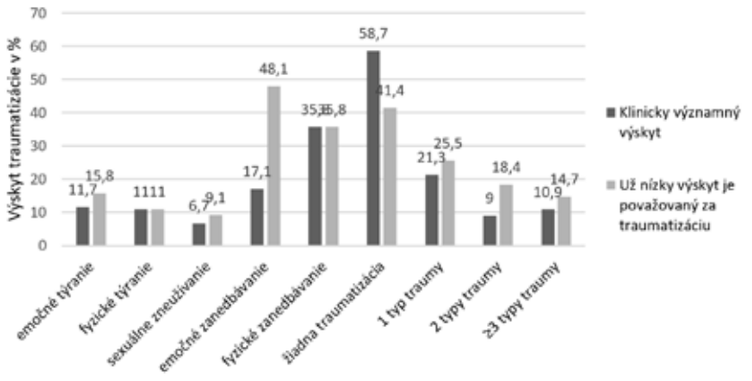

(Raphael, Widom, & Lange, 2001). Skôr teda môžeme očakávať, že množstvo prípadov sa nezachytí v detstve ani v dospelosti a reálne čísla sú vyššie. Dôvodmi nereferovania o nepriaznivých skúsenostiach môže byť sociálna žiaducnosť, potreba chrániť rodičov (vedomá alebo spojená s traumatickým vytesnením) alebo infantilná amnézia daná nezrelosťou mozgových štruktúr dôležitých pre vedomé zapamätanie, ak sa týranie, zneužívanie alebo zanedbávanie dialo v útlom veku.

TRAUMATIZÁCIA A VZDELANIE

Dieťa, ktoré opakovane zažíva nevhodné zaobchádzanie od vzťahových osôb, má narušenú schopnosť učiť sa, pretože chronický stres negatívne ovplyvňuje zdravý vývin mozgu (Perry, 2001). V našom výskume sa preukázali významné asociácie medzi zlým zaobchádzaním v detstve a dosiahnutým vzdelaním: respondenti, ktorí mali vo veku 20 rokov ukončené len základné vzdelanie, mali významne vyšší výskyt emočného a fyzického týrania a emočného zanedbávania v porovnaní s vysokoškolsky vzdelanými obyvateľmi a obyvateľmi s dosiahnutou maturitou. Obyvatelia s učňovským vzdelaním mali významne vyšší výskyt emočného zanedbávania než vysokoškolsky vzdelaní obyvatelia.

TRAUMATIZÁCIA A VZŤAHY

Zážitky týrania, zneužívania a zanedbávania v detstve môžu negatívne ovplyvniť vzťah k vzťahovým osobám a v zmysle teórie vzťahovej väzby (Hašto, 2005) prispieť k rozvoju neistej vzťahovej väzby. Neistota vo vzťahoch – v podobe zvýšenej vzťahovej úzkostnosti a/alebo vzťahovej vyhýbavosti je nešpecifickým rizikovým faktorom pre rozvoj psychopatológie v dospelosti (Adshead, 2018), pričom dôležitú úlohu pri rozvoji jednotlivých psychických porúch zohráva vzájomné pôsobenie genetických faktorov a faktorov prostredia. Navyše najmä jedinci s históriou traumatizácie v detstve sú vzhľadom na zvýšený sklon k rizikovému správaniu a nezdravému spôsobu života vo vyššom riziku rozvoja rôznych somatických ochorení.

Podľa výsledkov nášho výskmu sa ukazuje, že u ľudí s ustrašeným vzťahovým štýlom (ktorý sa javí ako najrizkovejší z hľadiska neskoršieho výskytu psychopatológie) sú významne viac zastúpené takmer všetky typy traumatizácie v detstve (okrem fyzického zanedbávania) v porovnaní s bezpečným vzťahovým štýlom, ale aj v porovnaní s ďalšími dvomi neistými štýlmi, teda zapleteným a vyhýbavým štýlom (Graf 3).

TRAUMATIZÁCIA A ZDRAVIE

Naše výsledky potvrdzujú významné asociácie mezi referovaním o zlom zaobchádzaní v detstve a medzi dlhodobými zdravotnými ťažkosťami v dospelosti (Kaščáková et al., 2020). Najmä emočné týranie a zanedbávanie a výskyt kombinovanej traumatizácie významne predikuje neskorší výskyt dlhodobých zdravotných ťažkostí, ako sú hypertenzia, obezita, diabetes, astma, vredová choroba, rôzne typy bolestivých syndrómov (migréna, bolesti chrbta, bolesti v malej panve, bolesti iných častí tela), ale aj dlhodobé úzkosti a depresie. Škodlivý vplyv emočného týrania a zanedbávania na duševné i celkové zdravie preukázala aj novšia austrálska prospektívna štúdia (Kisely a kol., 2018).

Graf 3: Súvislosti medzi zlým zaobchádzaním v detstve a vzťahovými štýlmi.

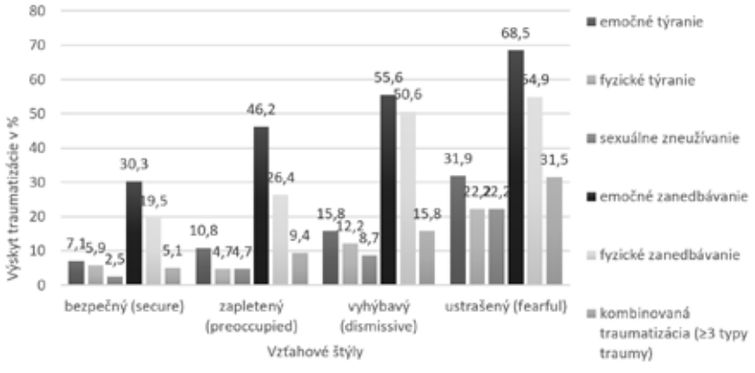

Pozn.: Už nízky výskyt jednotlivých typov zlého zaobchádzania je považovaný za traumatizáciu. Percentuálne zastúpenie vo vzťahových štýloch je nasledujúce: bezpečný 34,7 % (nízka úzkostnosť aj vyhýbavosť), zapletený 20,8 % (vysoká úzkostnosť), vyhýbavý 19,3 % (vysoká vyhýbavosť) a ustrašený 25,2 % (vysoká úzkostnosť aj vyhýbavosť) (Kaščáková a kol., 2020).

ZHRNUTIE A IMPLIKÁCIE PRE PRAX

Naše výskumné zistenia poukazujú na súvislosti medzi ranými skúsenosťami v detstve, utváraním vzťahov a psychickým a somatickým zdravím v dospelosti. Bezpečná vzťahová väzba býva spájaná s najnižším výskytom traumatizácie a je protektívnym faktorom podporujúcim zdravie. V tomto ohľade môžu preventívne pôsobiť rôzne edukačné programy oslovujúce tehotné ženy a rodičov, vychádzajúce z poznatkov vzťahovej väzby (Brisch, 2010; Hoffman, Cooper, & Powel, 2018). Najmä programy pre rizikových rodičov by mali byť súčasťou zdravotných politík. V našom slovenskom prostredí je príkladom dobrej praxe program Omamy (OZ Cesta von), zameriavajúci sa na stimuláciu a zdravý vývin detí z vylúčených rómskych komunít. Už tehotenstvom, pôrodom a bezprostredne po ňom sa môžu nastavovať základné neuroendokrinné regulácie u dieťaťa a ak je matka počas tehotenstva vo zvýšenom strese, ak pôrod ani bonding neprebiehajú optimálne, môže sa zvyšovať vulnerabilita na stres. Z tohto hľadiska je primárnou prevenciou zaistenie optimálneho tehotenstva, pôrodu a popôrodného bondingu (Kaščáková & Hašto, 2018).

Dôležitou súčasťou prevencie môže byť zvyšovanie povedomia obyvateľstva o negatívnom vplyve ranej traumatizácie vrátane menej viditeľných foriem, akými sú emocionálne týranie a zanedbávanie, ktoré môžu zanechávať výrazne negatívne následky v oblasti utvárania vzťahov a na zdraví. Scitlivovanie spoločnosti môže zvyšovať zachytávanie problému a následné včasné riešenie vrátane sociálnej, psychologickej, prípadne psychiatrickej liečby, s cieľom predchádzať neskorším nepriaznivým následkom.

LITERATÚRA

Adshead, G. (2018). Security of mind: 20 years of attachment theory and its relevance to psychiatry. The British Journal of Psychiatry, 213(3), 511-513.

Brisch, K. H. (2010). Bezpečná vzťahová väzba. Attachment v tehotenstve a prvých rokoch života. Edukačný program pre rodičov SAFE. Trenčín: Vydavateľstvo F, Pro mente sana, s. r. o.

Hašto, J. (Ed.) (2005). Vzťahová väzba, ku koreňom lásky a úzkosti. Trenčín: Vydavateľstvo F, Pro mente sana, s. r. o.

Hoffman, K., Cooper, G., & Powel, B. (2018). Kruh bezpečného rodičovstva. Ako podporiť bezpečnú vzťahovú väzbu vášho dieťaťa, jeho emočnú odolnosť a slobodu v skúmaní seba a sveta. Bratislava: Vydavateľstvo F.

Kaščáková, N., Bednaříková, H., Dobrotková, A., Petríková, M., Hašto, J. & Tavel, P. (2020). Traumatizácia v detstve a zdravie v dospelosti. Psychiatria – Psychoterapia – Psychosomatika, 27(2), 7-15.

Kaščáková, N., & Hašto, J. (2018). Význam endogénneho oxytocínu pri prirodzenom vaginálnom pôrode a bondingu. Slovenská gynekológia a pôrodníctvo, 25, 197-203.

Kisely, S., Abajobir, A. A., Mills, R., Strathearn, L., Clavarino, A. & Najman, J. M. (2018). Child maltreatment and mental health problems in adulthood: birth cohort study. The British Journal of Psychiatry, 213(6), 698-703.

Perry, B. D. (2001). The neurodevelopmental impact of violence in childhood. Textbook of child and adolescent forensic psychiatry, 221-238.

Petrikova, M., Kascakova, N., Furstova, J., Hasto, J. & Tavel, P. (2021). Validation and adaptation of the Slovak version of the Childhood Trauma Questionnaire (CTQ). International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(5), 2440.

Raphael, K. G., Widom, C. S. & Lange, G. (2001). Childhood victimization and pain in adulthood: a prospective investigation. Pain, 92(1), 283-293.

Švecová, J., Kaščáková, N., Furstová, J., Hašto, J. & Tavel, P. (2021). Validácia slovenskej skrátenej škály prežívania v blízkych vzťahoch (ECR-R-SK-14). Československá psychologie, 65(2), 146-162.

https://cestavon.sk/projekt-omama/index

PhDr. Andrea Nagyová
psychologička, Sevira, s.r.o.

Vzťahová väzba

Kde a ako získavame zručnosť vytvárať dobré vzťahy? Čo všetko ovplyvňuje našu schopnosť riešiť problémy? Kde hľadať korene nevhodného správania detí k rovesníkom, rodičom?

Každý človek potrebuje cítiť, že niekam patrí. Mať niekoho, kto sa o neho stará, opatruje ho a má za neho i zodpovednosť. Tieto atribúty sa prirodzene vytvárajú v rodinách. V rodine získava dieťa vzory správania, rozvíja sa jeho osobnosť. Na to, aká osobnosť z nás vyrastie, má nepochybne vplyv aj mnoho iných faktorov. Jedným z kľúčových je vzťahová väzba.

Deti sa rodia biologicky pripravené na vznik pripútania (attachmentu) k tomu, kto im poskytuje primárnu starostlivosť. Rodičia sú, naopak, zvyčajne biologicky predisponovaní na poskytnutie tejto starostlivosti o svoje deti (Numan a Insel, 2003 In Nagyová). Mnohé výskumy poukazujú

na význam vzťahovej väzby medzi dieťaťom a matkou smerom k jeho ďalšiemu priaznivému vývinu. Neadekvátne odlúčenie v ranom veku je základom mnohých psychických porúch od reaktívnej poruchy pripútania dieťaťa, disociatívnej poruchy identity cez psychotické zážitky, hraničné poruchy osobnosti a posttraumatickú stresovú poruchu osobnosti v dospelosti (Hašto, 2005). Podľa Bowlbyho teórie má dieťa primárnu pudovú tendenciu naviazať sa na individuálnu osobu matky a vytvoriť s ňou vzťahovú väzbu, ktorá k nej dieťa pripútava. Pokiaľ dieťa nie je v bezpečnej blízkosti matky, aktivuje sa u neho pripútavacie správanie, ktoré môže spúšťať aj samota, cudzie prostredie či únava. Dieťa vyhľadáva matku a za jej prítomnosti sa dokáže upokojiť a utíšiť. Z interakcií s matkou sa vyvíjajú vnútorné pracovné modely, ktoré sú podľa autora v zásadných rysoch vyvinuté už koncom prvého roka a u väčšiny detí ostávajú stabilné aj po rokoch. Deprivačné faktory neláskavého prostredia bez jasných pravidiel súžitia dieťaťa s blízkymi veľmi výrazne vplývajú na nepriaznivý neskorší vývin a tieto deti často vykazujú problémy v sociálnych vzťahoch (rovesníckych a neskôr aj v partnerských).

VPLYV BEZPEČNEJ VZŤAHOVEJ VÄZBY NA PSYCHICKÝ VÝVIN

Výskumy životných udalostí v ranom detstve potvrdili existenciu určitých protektívnych faktorov v súvislosti s duševnými poruchami. Poukázali na skutočnosť, že stabilný a dôverný vzťah aspoň s jednou osobou pôsobí ako protektívny faktor a chráni pred duševnou poruchou (Hašto, 2005). Tiež sa uvádza, že kvalita vzťahovej väzby medzi rodičom a dieťaťom je významným prediktorom ďalšieho sociálneho a emocionálneho vývinu dieťaťa.

Päťdesiat rokov výskumu ukázalo, že deti s bezpečnou vzťahovou väzbou (In Hoffman, Cooper, Powell, 2018)

- zažívajú so svojimi rodičmi viac šťastia;
- cítia menej hnevu na rodičov;
- majú pevnejšie priateľstvá;
- sú schopné riešiť problémy s priateľmi;
- majú lepšie vzťahy so súrodencami;
- majú zdravé sebavedomie;
- vedia, že väčšina problémov má riešenie;
- dôverujú, že ich stretnú dobré veci;
- vedia, ako byť milí k ľuďom okolo seba.

Psycho-neuro-biologický model vývinu uvedenú skutočnosť vysvetľuje tým, že existuje priamy vzťah medzi bezpečnou väzbou, vývinom mozgu a psychickým zdravím dieťaťa. Na dozrievanie mozgu má významný vplyv raná výchova.V tomto období sa v mozgu vyvíjajú neurobiologické štruktúry sprostredkujúce schopnosť zvládania stresu počas celého života (tzv. kontrolný systém). Je to obdobie, keď je mozog plastický a citlivý na vplyvy zo sociálneho prostredia. Z toho vyplýva, že rodič, ktorý reaguje citlivo a primerane na všetky potreby dieťaťa, vytvára prostredie, ktoré uľahčuje dozrievanie kontrolného systému v mozgu. Dieťa s bezpečnou väzbou bude teda schopné efektívne regulovať svoje správanie v rôznych stresových situáciách, čo je nevyhnutné pre jeho zdravý sociálny a emocionálny vývin (Malekpour, 2007, Noskova, 2011, Schore, 2001a).

Odborníci sa zhodujú, že bezpečná vzťahová väzba je základom pre optimálny rozvoj osobnosti. Umožňuje dieťaťu bezpečné objavovanie okolitého sveta, ako aj otvorenú komunikáciu o názoroch a pocitoch (Lečbych a Pospišilíková, 2012). Bezpečne pripútané deti majú lepšiu schopnosť odolať tlaku zo strany rovesníkov. Zistilo sa tiež, že primerane uspokojená potreba väzby posilňuje sebadôveru a sebakontrolu a predstavuje základňu pre rozvoj schopnosti empatie. Narušenie vývinu citovej väzby môže mať za následok vznik úzkostnej alebo neistej väzby.

Rozlišujeme tri typy neistej väzby: neistú – vyhýbavú, neistú – ambivalentnú a neistú– dezorganizovanú (Ainswort et al., 1978 in Bowlby, 2010, Malekpour, 2007).

Deti s neistou – vyhýbavou vzťahovou väzbou pri odlúčení od matky neprejavujú skoro žiadny protest. Tým dávajú navonok najavo, že odlúčenie nevnímajú ako problém. Keď sa osoba vráti, neprejavujú žiadne pozitívne emócie. Na vzniku tejto väzby sa podieľa odmietnutie alebo nedostatočný kontakt matky s dieťaťom,tiež nejasná komunikácia. V tomto prípade ide o také osoby pre vzťahovú väzbu, ktoré vedú svoje deti k tomu, že v situáciách, keď sa dieťa cíti byť ohrozené, nepotrebuje pomoc ani podporu dospelého človeka (Brisch, 2011). Dôraz kladú na autonómiu dieťaťa. Tak si dieťa pomaly zvykne na to, že svoje potreby prestane signalizovať a prestane tak hľadať blízkosť rodiča (Kirschke & Hörmann, 2014). Napriek tomu, že sa nám zdá, že tieto deti nepociťujú žiaden stres pri odlúčení od matky, opak je pravdou. Rodičia, ktorí reagujú na signály svojho dieťaťa odmietavo, často vo vlastnom detstve zažili to isté (Brisch, 2011).

Deti s neistou – ambivalentnou vzťahovou väzbou reagujú na odlúčenie a neprítomnosť matky veľmi intenzívne. Protestujú, plačú,sú vystresované. Keďže aj deti s bezpečnou väzbou reagujú veľmi prudko a intenzívne na neprítomnosť matky, v tejto fáze je veľmi ťažké rozlíšiť tieto dva typy väzby. Rozhodujúcu úlohu preto má reakcia dieťaťa na príchod matky. Takéto deti na návrat matky reagujú tak, že na jednej strane prejavujú potrebu vzťahovej väzby, ale sú prítomné aj signály, ktorými sa tej väzbe snažia vyhnúť (Brisch, 2011, Ruppert, 2011). Pre tento typ väzby je charakteristická ambivalencia. Môže sa nám zdať, že dieťa na jednej strane matku trestá, že ho opustila, a na druhej strane sa snaží signalizovať potrebu jej prítomnosti (Lečbych a Pospišilíková, 2012). Tento typ väzby môže vzniknúť pri nepredvídateľnom správaní matky, čo vyvoláva u dieťaťa pocit neistoty(Kirschke & Hörmann, 2014). (In https://www.prohuman.sk/psychologia/typy-vztahovej-vazby-a-ich-vplyv-na-psychicky-vyvin-deti)

KTO JE DOBRÝ RODIČ

Kľúčovým faktorom pre to, aby dieťa dokázalo rozvíjať dobré vzťahy, je rozvíjanie dôvery v to, že blízka osoba je pre neho oporou. Svoje životy žijeme vo vzťahoch, sú základom pre naše budúce rodiny a komunity.

V kruhu svojich najbližších vzťahov sa neučíme len to, že s najhlbšími potrebami sa môžeme s dôverou obrátiť na druhého človeka, ale aj to, že aj ten najempatickejší človek má svoje pády a odpojenia a že tieto zranenia sa dajú napraviť (In Hoffman, Cooper, Powell, 2018). Mnoho rodičov sa snaží byť tými NAJ rodičmi. Čo však hrozí, ak si dáme za cieľ byť najdokonalejšími rodičmi? Týmto postojom a správaním dávame (samozrejme, nevedome) deťom správu, že náš výkon a dokonalosťje dôležitejší ako naplnenie ich potrieb. Nastavujeme im tiež nerealistické očakávania od života, pretože dokonalosť neexistuje. Vzťah, kde sa očakáva dokonalosť, je odsúdený na zánik. Naopak vzťah, kde sa dvaja ľudia snažia porozumieť jeden druhému, spoznávajú svoje podobnosti, ale i odlišnosti, má potenciál na rast a vzájomné obohatenie. Autori knihy **Kruh bezpečného rodičovstva** (Hoffman, Cooper, Powell) uvádzajú dve skupiny potrieb: **1.potrebu útechy a bezpečia a 2. potrebu skúmať a objavovať**. Deti sa totiž neustále pohybujú medzi týmito dvoma potrebami, my dospelí však často nerozumieme tomuto striedaniu. To, čo vidíme, je len správanie našich detí. Kruh bezpečia pomáha rodičom otvoriť oči a identifikovať skutočné potreby dieťaťa. Uveďme malý príklad. Dieťa príde domov a rodič sa pýta: „Čo bolo v škole?“ Dieťa: „Dostal som päťku,“ a smutné odíde do izby. Rodič obyčajne dieťa pokarhá: „Nebedákaj! Máš sa viac učiť, si lajdák.“Je to reakcia zameraná na výkon a autonómiu (je mi jedno, ako sa cítiš, musíš byť silný).Alebo ho začne chlácholiť, že si to opraví (ty môj chudáčik, nebuď smutný, pôjdem za učiteľkou). Tu rodič preberá zodpovednosť za dieťa, nedovolí cítiť smútok. Vhodná by bola takáto reakcia: „Vidím, že si smutný. Povieš mi prečo?“ Dieťa odpovie: „Áno, som smutný, lebo Filip sa dnes so mnou vôbec nehral.“ Rodič: „ Aha, tomu rozumiem, nie je ľahké byť bez kamaráta.“

Žijeme v dobe, keď na prvé miesto kladieme úspech, nezameriavame sa na emocionálne zážitky. Primárnou súčasťou vytvárania bezpečnej vzťahovej väzby s deťmi je naša schopnosť „byť spolu“ („Being – With“). Nemáme však na mysli iba fyzickú prítomnosť, ale vytváranie zdieľateľného emocionálneho zážitku, vďaka ktorému sa dieťa učí spoznávať širokú škálu emócií a učí sa ich jedinečnému prežívaniu. **Musíme si uvedomiť, že každý rodič má v sebe semienko neistoty v súvislosti s jednotlivými emočnými alebo vzťahovými potrebami**. Vieme však dávať len to, čo sme sami dostali. Iste sa zhodneme na tom, že napriek tomu, že sa nie vždy dokážeme orientovať v spleti týchto potrieb, chceme pre dieťa to najlepšie. Chceme svojim deťom dávať pochopenie, lásku,súcit, naplnenie. A deti sú vybavené potrebou toto všetko si od rodičov vziať. Judy Cassidy (In Hoffman, Cooper, Powell, 2018)opisuje vzťahovú väzbu ako „dôveru v možnosť dobra“.

Byť rodičom je veľká výzva, nik nám nedá návod na použitie, nik nedáva záruku, že to bude fungovať.Pozor na pasce, ktoré si sami vytvárame. Naša snaha byť dokonalým rodičom spôsobuje, že sebaistota rodiča sa stáva postupne krehkejšou a nedôvera dieťaťa v rodiča silnejšou. Nie ste zlý rodič len preto, že neviete zvládať výzvy vo výchove. Odpoveď na mnohé nepoznané môžete nájsť konzultáciou u odborníkov a nijako sa tým neznižuje váš kredit starostlivého rodiča, pretože konáte v dobrom úmysle. Už vieme, že v mnohých prípadoch za vašou neistotu vo vzťahu môže byť niečo, čo vám samotným chýbalo vo výchove.Vaši rodičia však tiež konali najlepšie, ako v danej chvíli vedeli. Buďte preto láskaví a trpezliví aj k sebe. Nebojte sa objavovať skryté nedostatky, budú vaším kompasom, pomocníkom, ale i sprievodcom na ceste rodičovstva.

O AUTORKE

PhDr. Andrea Nagyová

Vyštudovala odbor psychológia na FiF UK v Bratislave. Niekoľko rokov pracovala v Centre pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v Nových Zámkoch. Je autorkou troch edukatívnych kníh určených pre deti a rodičov: Rozprávky nielen na čítanie (didaktická pomôcka získala odporúčaciu doložku Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu SR), Liečivé príbehy lienky Danielky alebo prvá pomoc pre rodičov a Moje zázračné príbehy alebo o čom deti (ne)hovoria.
V súčasnosti pôsobí v súkromnej sfére ako poradkyňa, úzko spolupracuje so spoločnosťou a vydavateľstvom Sevira, s.r.o. Vedie a realizuje workshopy pre rodičov zamerané na výchovu detí, ako i tréningy zamerané na stres manažment, programy určené na prevenciu syndrómu vyhorenia. Spolupracuje s Ligou proti rakovine (na týždňových pobytoch pre rodičov postihnutých rakovinou a ich deti). V minulosti sa zúčastnila na konferencii pre pedagógov, kde spolupracovala s neziskovou organizáciou Indícia, rovnako bola aktívnou účastníčkou konferencie Umenie byť ženou a Umenie byť rodičom.

LITERATÚRA

BOWLBY, John. 1958. The nature of the child's tie to his mother. In The International Journal of Psychoanalysis. ISSN 1745-8315, 1958, roč. 39, č.5, s. 350-373.

BOWLBY, John. 2010. Vazba. Teorie kvality vztahů mezi matkou a dítětem. Praha : Portál, 2010. 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

BRISCH, Karl Heinz. 2011. Bezpečná vzťahová väzba. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2011. 150 s. ISBN 978-80-88952-67-1.

HAŠTO, Jozef. 2005. Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2005. 300 s. ISBN 80-88952-28-X.

HOFFMAN, Kent, COOPER, Glen, POWELL, Bert s Christine M.Benton: Kruh bezpečného rodičovstva, Vydavateľstvo F, Pro mente sana, s.r.o. Bratislava, www.vydavateľstvo-f.sk, 2018, ISBN 978-80-88952-96-1.

KIRCHKE, Karoline – Hörmann, Kerstin. 2014. Grundlagen der Bindungstheorie. [cit. 2017-05-25]. Dostupné na internete: http://www.kitafachtexte.de/uploads/media/KiTaFT_kirschke_hoermann_2014.pdf

LEČBYCH, Martin – POSPÍŠILÍKOVÁ, Klára. 2012. Česká verze škály. Experiences in Close Relations (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. In E-Psychologie, ČMPS. ISSN 1802-8853, 2012, roč. 6, č.3, s. 1–11.

NAGYOVÁ, Andrea 2019. Liečivé príbehy lienky Danielky alebo prvá pomoc pre rodičov. Vydavateľstvo SEVIRA,s.r.o., 2019, ISBN 978-80-89890-01-9.

RUPPERT, Franz. 2011. Symbióza a autonomie. Traumata z narušeného systému rodinných vazeb. Praha : Portál, 2011, s.272, ISBN 978-80-262-0004-8

https://www.prohuman.sk/psychologia/typy-vztahovej-vazby-a-ich-vplyv-na-psychicky-vyvin-deti)

MUDr. Karel Nešpor, CSc.
Psychiatrická nemocnica Bohnice

Účinky telesnej aktivity na psychiku

Ťažko by sme našli časť tela, ktorej by neprospievala primeraná telesná aktivita. Taliansky lekár a profesor fyziológie Angelo Mosso (1846 – 1910) napísal: „Telesné cvičenia môžu nahradiť mnoho liekov, ale žiadny liek na svete nemôže nahradiť telesné cvičenia.“
Telesná aktivita predstavuje lacný a účinný spôsob prevencie viacerých ochorení vrátene tých najzávažnejších, ako sú nádory (Eshak et al., 2022) alebo ochorenia srdca. Pre niektoré skupiny obyvateľov je telesná aktivita obzvlášť dôležitá. Patria k nim deti a dospievajúci, ktorých pohybový systém sa rýchlo vyvíja, a obzvlášť potom hyperaktívne deti s poruchami pozornosti. U detí a dospievajúcich sa telesná aktivita uplatňuje aj ako spôsob zvládania stresu a kompenzácie jednostranného dlhého sedenia počas školskej výučby alebo pri hraní počítačových hier. V tomto príspevku sa však predovšetkým zameriame na význam telesnej aktivity pre duševné zdravie.

TELESNÁ AKTIVITA A PREVENCIA ALEBO ZMIERŇOVANIE DEPRESÍVNEJ A ÚZKOSTNEJ SYMPTOMATOLÓGIE

Matias et al. (2022) zistili, že u fyzicky aktívnych jedincov existuje nižšie riziko depresie. Metaanalýza autorov Coventry et al. (2021) sa zamerala na fyzickú aktivitu vo vonkajšom prostredí, čo by mohla byť chôdza aj práca v záhrade. Autori konštatujú okrem iného zmiernenie depresívnej a úzkostnej symptomatológie. K podobným záverom dospela štúdia autorov (Antunes a spol., 2005), ktorí zistili nižšiu mieru depresívnej symptomatológie a vyšší pocit zdravia v súvislosti s aeróbnym cvičením. O užitočnosti jogy v tejto indikácii svedčí práca autorov Dalpati a spol. (2022). Podobne prospešný môže byť aj čchi-kung, a to aj u osôb s vážnymi zdravotnými problémami (Jiang et al., 2021).
Telesná aktivita má významné miesto pri zmierňovaní krátkotrvajúcich depresívnych príznakov, ktoré ešte nespĺňajú diagnostické kritériá depresívnej poruchy. Nasadenie antidepresív, predovšetkým u dospievajúcich, je vtedy nevhodné s ohľadom na ich vedľajšie účinky. Okrem toho by v tomto prípade depresívne ťažkosti odzneli skôr, ako by sa prejavil účinok antidepresív. To trvá tri týždne a dlhšie. Pri liečbe úzkostných stavov môže fyzická aktivita často nahradiť návykové lieky zo skupiny benzodiazepinov.

O AUTOROVI

MUDr. Karel Nešpor, CSc.

sa po štúdiu medicíny krátko zaoberal vnútorným lekárstvom a rok a pol lekárskym výskumom jogy na Československej akadémii vied. Zložil atestácie zo psychiatrie, z liečenia návykových chorôb a zo psychoterapie. V roku 1992 absolvoval študijný pobyt v USA a získal kandidatúru. Niekoľko rokov bol vedeckým sekretárom Spoločnosti návykových chorôb Českej lekárskej spoločnosti. V roku 2016 dostal Cenu adiktológie. V súčasnosti pôsobí ako emeritný primár v Psychiatrickej nemocnici Bohnice.

TELESNÁ AKTIVITA A ZVLÁDANIE STRESU A BAŽENIA

O užitočnosti rôznych foriem telesnej aktivity pri zvládaní stresu existuje veľké množstvo odborných prác. Niektoré z nich sa týkali aj zmierňovanie stresu počas pandémie COVID-19 (napríklad Vogel et al., 2022).
Baženie po alkohole alebo inej látke je sprevádzané stresom, neprekvapuje preto, že telesná aktivita predstavuje účinný spôsob, ako baženie zvládať (Hallgren et al., 2021).

TELESNÁ AKTIVITA, DUŠEVNÁ VÝKONNOSŤ

Primeraná telesná aktivita zlepšuje kognitívne funkcie u detí, dospievajúcich, ľudí stredného veku aj seniorov (Ferreira et al., 2022). Telesná aktivita má pozitívny efekt aj u osôb, u ktorých došlo k poškodeniu mozgu (Zhang et al., 2022). Uvedené skutočnosti sa vysvetľujú okrem iného tým, že telesný pohyb podnecuje neuroneogenézu, vznik nových nervových buniek. Podľa materiálov Americkej psychiatrickej asociácie chráni telesné cvičenie do istej miery pred úbytkom mozgových buniek pri Parkinsonovej chorobe, Alzheimerovej chorobe, po cievnej mozgovej príhode aj pri fyziologickom starnutí.

POZNÁMKA K VRCHOLOVÉMU ŠPORTU A VEĽKÝM ŠPORTOVÝM AKCIÁM

Vrcholový šport predstavuje zo zdravotného hľadiska riziko pre športovcov a je jasné, že neprospieva ani divákom, ktorí sledujú napríklad futbalový zápas v televízii. Veľkolepé športové akcie, ako je olympiáda, nemajú pozitívny efekt na mieru fyzickej aktivity bežnej populácie (Bauman et al., 2021).
V našej praxi sme sa pomerne často stretávali s jedincami, ktorí sa v dospievaní venovali športu na vrcholovej úrovni. To sa často dialo na úkor vzdelania alebo iných záujmov. Potom prišiel úraz či pokles výkonnosti a nastal koniec športovej kariéry. Frustrácia a nedostatok hodnôt následne prispeli k rozvoju závislosti.

AKO MOTIVOVAŤ NAJMÄ DOSPIEVAJÚCICH K VÄČŠEJ MIERE TELESNEJ AKTIVITY

Van Sluijs et al. (2021) uvádzajú, že celosvetovo 80 percent dospievajúcich trpí nedostatkom fyzickej aktivity. Počas pandémie COVID-19 sa miera fyzickej aktivity vo viacerých krajinách ešte znížila. Domnievame sa, že v tomto smere by sa mal zmeniť prístup rodičov aj vzdelávacích inštitúcií. Miesto pretekania, súperenia a bizarných športových aktivít by viac prospeli jednoduché telesné cvičenia zaraďované do bežnej výučby. Niektoré formy telesnej aktivity nevyžadujú nákladné vybavenie ani nedostupné, luxusné športoviská. Patrí k nim napríklad chôdza, beh alebo joga, ktoré možno ľahko včleniť do bežného životného štýlu dospievajúcich i dospelých.

LITERATÚRA

exercise program. Rev Bras Psiquiatr. 2005;27(4):266-271. ISSN: 1516-4446.

Bauman AE, Kamada M, Reis RS et al. An evidence-based assessment of the impact of the Olympic Games on population levels of physical activity. Lancet. 2021; 398(10298):456-464. ISSN 1474-547X.

Coventry PA, Brown JE, Pervin J et. al. Nature-based outdoor activities for mental and physical health: Systematic review and meta-analysis. SSM Popul Health. 2021; 16:100934. ISSN: 2352-8273

Dalpati N, Jena S, Jain S, Sarangi PP. Yoga and meditation, an essential tool to alleviate stress and enhance immunity to emerging infections: A perspective on the effect of COVID-19 pandemic on students. Brain Behav Immun Health. 2022; 20:100420. ISSN: 2666-3546.

Eshak ES, Noda H, Tamakoshi A, Iso H. Walking time, sports activity, job type, and body posture during work in relation to incident colorectal cancer: the JACC prospective cohort study. Cancer Causes Control. 2022; 33(3):473-481. ISSN: 1573-7225.

Ferreira SA, Stein AM, Stavinski NGL et al. Different types of physical exercise in brain activity of older adults: A systematic review. Exp Gerontol. 2022; 159:111672. ISSN: 0531-5565.

Hallgren M., Herring M. P., Vancampfort D. et al. Changes in craving following acute aerobic exercise in adults with alcohol use disorder. J. Psychiatr. Res., 2021, 142:243-49. ISSN: 0022-3956.

Jiang W, Liao S, Chen X et al. TaiChi and Qigong for Depressive Symptoms in Patients with Chronic Heart Failure: A Systematic Review with Meta-Analysis. Evid Based Complement Alternat Med. 2021; 24; 2021:5585239. ISSN: 1741-4288.

Matias TS, Lopes MVV, da Costa BGG, Silva KS, Schuch FB. Relationship between types of physical activity and depression among 88,522 adults. J Affect Disord. 2022; 297:415-420. ISSN: 0165-0327.

van Sluijs EMF, Ekelund U, Crochemore-Silva I et al. Physical activity behaviours in adolescence: current evidence and opportunities for intervention. Lancet. 2021; 398(10298):429-442. ISSN: 1474-547X.

Vogel EA, Zhang JS, Peng K, Heaney CA, Lu Y, Lounsbury D, Hsing AW, Prochaska JJ. Physical activity and stress management during COVID-19: a longitudinal survey study. Psychol Health. 2022; 37(1):51-61. ISSN: 0278-6133.

Zhang Y, Huang Z, Xia H et al. The benefits of exercise for outcome improvement following traumatic brain injury: Evidence, pitfalls and future perspectives. Exp Neurol. 2022; 349:113958. ISSN: 0014-4886.

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen)
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Aktuálne výzvy slovenského zákonodarcu pre ochranu práv rodín a detí v migrácii[1]

Uznanie separatistických oblastí Ruskou federáciou vo februári 2022 na východe Ukrajiny a následný nepriaznivý vývoj situácie, ktorý vyústil do ruských vojenských operácií na ukrajinskom území, vyvolal aj na Slovensku potrebu legislatívnych zmien, ako aj uplatňovanie právnych noriem, ktoré sa v praxi používajú zriedkavo. Keďže SR z pohľadu európskeho priemeru nepatrí medzi krajiny s vyššou mierou migrácie, náhly

[1] Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu APVV-18-0443 pod názvom P*rieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa).*

príchod väčšieho počtu cudzincov so sebou prináša nové sociálne javy, na ktoré zákonodarca, ale i vláda museli rýchlo normotvorne reagovať (Procházka – Káčer). Legislatívne zmeny s cieľom dosiahnuť ochranu práv rodín a detí v migrácii vyvolali prieniky jednotlivých odvetví súkromného práva a verejného práva.

PLNENIE MEDZINÁRODNÝCH ZÁVÄZKOV NA POLI OCHRANY PRÁV DETÍ

Prvá reakcia slovenskej vlády a následne Národnej rady SR nastala pár dní po prepuknutí krízy. Dňa 25. februára 2022 bol prijatý zákon č. 55/2022 Z. z. o niektorých opatreniach v súvislosti so situáciou na Ukrajine. Novela sa dotkla zákona o azyle, v ktorom bolo ukotvené oprávnenie vlády SR v súlade s rozhodnutím Rady EÚ vyhlásiť poskytovanie dočasného útočiska (Jankuv). Rovnako sa vláde zverila právomoc vyhlásiť poskytovanie dočasného útočiska aj bez rozhodnutia Rady EÚ (Varga, 2020). Novelou zákona o azyle SR vyslala deťom, rodinám z Ukrajiny a medzinárodnému spoločenstvu signál, že sa napĺňajú medzinárodné záväzky v oblasti práv detí (Lantajová). Parlament tak prispel k splneniu záväzku, ktorý vyplýva z článku 22 Dohovoru OSN o právach detí.

DOČASNÉ ÚTOČISKO A JEHO BENEFITY

Novela odbúrala administratívne cudzineckoprávne prekážky v pomoci deťom a vo svetle čl. 22 Dohovoru OSN o právach dieťaťa zaviedla konanie o poskytnutie dočasného útočiska. Dočasné útočisko sa podľa zákona poskytuje na účely ochrany cudzincov pred vojnovým konfliktom, endemickým násilím, následkami humanitárnej katastrofy alebo sústavným, alebo hromadným porušovaním ľudských práv v ich krajine pôvodu (Košičiarová). Ten, komu sa poskytuje dočasné útočisko, sa nazýva odídenec. Novelou sa zjednodušili podmienky konania o poskytnutie dočasného útočiska. V nadväznosti na novelu vláda SR 28. februára 2022 rozhodla, že od 1. marca 2022 môžu Ukrajinci žiadať o poskytnutie dočasného útočiska v SR. Na to postačuje, aby cudzinec vyhlásil na polícii, že žiada o poskytnutie dočasného útočiska na území SR. Za deti vyhlásenie

O AUTOROVI

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M.

je členom Komisie pre európske rodinné právo v Utrechte a členom neformálnej expertnej skupiny Európskej komisie pre práva detí. Študoval na právnických fakultách v zahraničí (vo Viedni, Tübingene, Bazileji, Berlíne). Pôsobí ako odborný asistent na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity a vyučuje predmety občianske právo hmotné, rodinné právo a ochranu spotrebiteľa. Od roku 2020 je členom Legislatívnej rady vlády SR. Od roku 2021 je členom redakčnej rady prestížneho nemeckého časopisu pre rodinné právo FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht.

podávajú ich zákonní zástupcovia. Ak deti nie sú sprevádzané rodičmi, vyhlásenie podáva v mene dieťaťa súdom ustanovený opatrovník. Tým je orgán sociálnoprávnej ochrany detí, ktorý vykonáva opatrovníctvo maloletých bez sprievodu. Orgán musí podať súdu návrh na vydanie neodkladného opatrenia, zabezpečiť uspokojenie životných potrieb dieťaťa a zabezpečiť jeho prijatie do Centra pre deti a rodinu. Na rozdiel od azylového konania, ktoré je administratívne zdĺhavejšie a môže trvať aj šesť mesiacov, dočasné útočisko je najjednoduchší spôsob ochrany pre osoby utekajúce pred vojnou. Ukrajinským občanom sa umožnil rýchly a neobmedzený prístup na trh práce, k zdravotnej starostlivosti a ich deťom prístup k vzdelaniu.

PRÁVO NA VZDELANIE DETÍ

Podľa článku 28 Dohovoru OSN o právach detí sa stanovuje, že všetky deti majú právo využívať bezplatnú povinnú školskú dochádzku. Zákonodarca upravil osobitné pravidlá v školskom zákone pre osoby, ktoré z rôznych humanitárnych dôvodov prekročia hranicu SR, pričom sú v SR často bez dokladov, ktoré by identifikovali ich totožnosť a preukazovali ich stupeň alebo úroveň doterajšieho vzdelania. Podľa § 146 ods. 4 školského zákona platí, že deti žiadateľov o udelenie azylu, deti azylantov, deti cudzincov, ktorým sa poskytla doplnková ochrana, zaraďuje do príslušného ročníka riaditeľ školy. Zákon odbúrava administratívnu prekážku spôsobom, že neupravuje proces prijímania do školy, ale hovorí o priamom zaradení.

PRÁVO NA PRÍSTUP NA TRH PRÁCE

V SR platí zásada, že zamestnať štátneho príslušníka tretej krajiny možno len na základe povolenia. Zákon č. 5/2003 Z. z. ustanovuje, že zamestnávateľ môže zamestnávať štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorému sa poskytlo dočasné útočisko. Pracovnoprávne vzťahy sa spravujú slovenským Zákonníkom práce a v SR ako v členskom štáte EÚ platia aj pre ukrajinské deti vysoké európske právne štandardy ochrany pred detskou prácou (Varga), ktoré sú vynucované slovenskými príslušnými orgánmi (Križan). V práve EÚ je podľa čl. 5 ods. 2 Charty základných práv EÚ zakázané otroctvo, nevoľníctvo, nútená alebo povinná práca (Jalč). Zákonník práce vymedzuje pojem mladistvý zamestnanec, ide o zamestnanca mladšieho ako 18 rokov. Platí, že plnú pracovnoprávnu spôsobilosť má mladistvý zamestnanec dňom, keď dovŕši 15 rokov veku. Avšak zamestnávateľ nesmie dohodnúť ako deň nástupu do práce deň, ktorý by predchádzal dňu, keď fyzická osoba skončí povinnú školskú dochádzku. Práca mladistvého zamestnanca vo veku do 15 je zakázaná. Nad vek 15 rokov môžu vykonávať ľahké práce, ktoré svojím charakterom a rozsahom neohrozujú ich zdravie, bezpečnosť, ich ďalší vývoj alebo školskú dochádzku (Olšovská).

PRÍSTUP K ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

Ministerstvo zdravotníctva SR v nadväznosti na umožnenie prístupu odídencov z Ukrajiny k zdravotnej starostlivosti vykonalo viaceré opatrenia. Dňa 4. marca 2022 vydalo rozhodnutie a upravilo predpisovanie humánneho lieku, zdravotníckej pomôcky a dietetickej potraviny pre osobu, ktorá nie je verejne zdravotne poistená, má bydlisko na území Ukrajiny a vstúpi na územie SR v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny (Lacko). Podľa rozhodnutia lekár predpíše humánny liek, zdravotnícku pomôcku a dietetickú potravinu. **Vláda SR predložila dňa 16.3.2022 Národnej rade SR návrh zákona o niektorých ďalších opatreniach v súvislosti so situáciou na Ukrajine. Návrh upravuje, že nárok na úhradu neodkladnej starostlivosti má aj cudzinec, ktorému bolo v SR poskytnuté dočasné útočisko.**

PRÁVO NA BÝVANIE A SOCIÁLNA STAROSTLIVOSŤ

Novela zákona o azyle splnomocnila vládu rozhodnúť o poskytovaní príspevku za ubytovanie odídenca prostredníctvom obce, v ktorej územnom obvode sa poskytuje odídencovi ubytovanie. Podľa zákona nárok na príspevok má osoba, ktorá v územnom obvode obce vlastní nehnuteľnosť slúžiacu na bývanie a ak poskytne ubytovanie odídencovi. Vláda má nariadením ustanoviť výšku jednotlivých príspevkov, lehotu ich poskytovania a náležitosti zmluvy o poskytnutí ubytovania. Podľa tlačovej správy MF SR zo dňa 26. februára 2022 by mal byť príspevok 100 eur mesačne na dieťa a 200 eur na dospelú osobu. **Aby nedošlo k zneužívaniu bytovej situácie odídencov a najmä k nadmernému ubytovaniu, podľa vládneho návrhu zákona predloženého dňa 16. 3. 2022 Národnej rade SR sa zavádzajú limity príspevku nasledovne: pri 1 izbovom byte je to 500 eur za kalendárny mesiac. V prípade 2 izbového bytu 750 eur, 3 izbového bytu 1000 eur a v prípade štvor a viacizbového bytu: 1250 eur. Obdobnú dotačnú schému má na základe zákona pripraviť aj ministerstvo dopravy a výstavby SR pre hoteliérov a profesionálnych poskytovateľov ubytovania.** Výnimočným legislatívnym opatrením v podmienkach demokratického a právneho štátu je použitie kompetencie vlády SR nariadením vykonať opatrenia hospodárskej mobilizácie (Káčer – Neumann). Hospodárskou mobilizáciou sa rozumie súbor hospodárskych činností a organizačných činností a opatrení vykonávaných v období krízovej situácie alebo pripravovaných a vykonávaných v stave bezpečnosti. V oblasti sociálneho zabezpečenia vláda nariadila na celom území SR vykonanie opatrenia hospodárskej mobilizácie na zabezpečenie sociálnych služieb pre potreby odídencov.

LITERATÚRA

Jankuv, J. 2020. Medzinárodnoprávna úprava v oblasti azylu a utečenectva 1. vyd. - Praha : Leges, 2020.

Križan, V. 2020. Úlohy a prítomnosť inšpekcie práce v Slovenskej republike In: Právo zaměstnanosti a kontroly v systému pracovního práva. - Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2020.

Procházka, R. – Káčer, M. 2019. Právne normy. In: Teória práva. - Bratislava : C. H. Beck, 2019.

Jalč, A. 2020. Ochrana slobody v kontexte ochrany maloletých a mladistvých In: Európsky sociálny model a jeho úlohy. - Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020.

Lacko, M.2020. Cezhraničné poskytovanie zdravotnej starostlivosti a jaj úhrada. In: Zdravotná spôsobilosť zamestnancov. - Košice : UPJŠ, 2020

Olšovská, A .2020. Bezprostredné ohrozenie života a zdravia zamestnanca – možné riešenia v Zákonníku práce. In: Zdravotná spôsobilosť zamestnancov. - Košice : UPJŠ, 2020.

Košičiarová, S. 2020. Ochrana práva žiadateľa o azyl podľa článku 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. In: Aktuálne otázky azylového práva. - Trnava. 2020.

Lantajová, D. 2020. Tridsať rokov slobody a medzinárodné právo. In: Tridsať rokov slobody a právo. - Trnava. 2020.

Varga, P. 2020. Obmedzenia voľného pohybu osôb v rámci Európskej únie. In: Právna politika a legislatíva. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020.

Varga, P. 2021. Nepriamy účinok práva Európskej únie v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie. In: SEI. roč. 9, č. 1 (2021).

Káčer, M – Neumann, J.: Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve : doktrinálny disent proti zrušeniu sudcovských previerok - 1. vyd. - Praha : Leges, 2019.

Doc. PhDr. Ivan Rác, PhD.
Ústav romologických štúdií, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Kriminalita rómskej mládeže v socializme

Príspevok mapuje prístup vládnych politík v období socializmu k riešeniu kriminality mládeže prostredníctvom analýzy archívnych dokumentov dostupných v slovenskom národnom archíve v Bratislave. Poukazuje na prístup vládnych orgánov k riešeniu *„cigánskej kriminality“* v 80. rokoch 20. storočia. Výskum bol realizovaný v roku 2021 v rámci podpory projektu s názvom *Prístup vládnych politík k riešeniu sociálnopatologických javov Rómov v období socializmu a v súčasnosti* z Fondu na podporu kultúry národných menšín.

ÚVOD

Rómovia v socialistických krajinách nemali v porovnaní s ostatnými minoritami rovnocenné postavenie (Jurová, 1998). Predovšetkým je zrejmé,

že téma výskumu histórie Rómov na Slovensku nepatrí medzi frekventované a „obľúbené“ témy bádateľov a tak ako v nedávnej minulosti, aj v súčasnosti je ešte stále neznámou, niekedy aj spochybňovanou, nepoznanou (Jurová, 1997). Možno však jednoznačne potvrdiť, že socialistické riešenie *„cigánskej otázky“* a násilná asimilačná politika od začiatku 50. rokov spolu s likvidáciou drobného podnikania a živností, odobratím hudobníckych licencií, znamenala de facto likvidáciu celého materiálneho základu rómskej kultúry, dekulturáciu a rozklad etických hodnôt tohto spoločenstva. Násilná asimilačná politika uvrhla mnoho Rómov do jazykového, kultúrneho a etického vákua, rozbitím komunikačných hodnôt a sociálneho systému vo vnútri rómskeho etnika znemožnila Rómom prijatie a zvládnutie iného kultúrneho modelu a hodnôt nerómskych (Jurová, 1993). Asimilačná politka štátu, ktorá *„cigánsku otázku“* vnímala len ako sociálny problém, spôsobila, že rómska problematika sa stala takmer na 30 rokov tabuizovanou témou.

PRÍSTUP K RIEŠENIU KRIMINALITY RÓMSKEJ MLÁDEŽE V SSR

V riešení problémov rómskeho obyvateľstva MPSVaR SSR v súčinnosti s Komisiou vlády SSR pre otázky *cigánskych obyvateľov* sa vychádzalo z uznesenia vlády SSR č. 94/1972, ktoré sa stalo základnou smernicou ministerstiev a národných výborov na postup v riešení *„cigánskej otázky“*. Komisia vlády SSR pre *cigánskych obyvateľov* bola zriadená na základe uznesenia vlády SSR č. 50 zo dňa 7. marca 1969 ako jej poradný a iniciatívny orgán, ktorý zabezpečoval prípravu a koordináciu opatrení vlády SSR na úseku riešenia problematiky Rómov. V obciach a mestách s väčším počtom rómskych obyvateľov boli v priebehu roka 1972 ustanovené miestne, resp. mestské komisie na riešenie *otázok cigánskych obyvateľov* (SNA, Informácia o dynamike populačného vývoja cigánskeho obyvateľstva SSR, 1974).

V roku 1978 vydalo Ministerstvo vnútra SSR správu o trestnej a inej negatívnej činnosti rómskych obyvateľov (SNA, 1978). V nej sa uvádzalo, že kriminalita Rómov má aj napriek vykonaným opatreniam straníckych a štátnych orgánov neuspokojivý vývoj. V značnej časti z nich sa doposiaľ nepodarilo plne prekonať ich osobitý spôsob života, zvyky a návyky z minulosti. Nedostatočné prispôsobovanie podmienkam života v socialistickej spoločnosti bolo tiež príčinou ich častého protispoločenského konania. Komisia vlády SSR pre otázky cigánskych obyvateľov na svojom 32. zasadaní 28. júna1977 konštatovala, že korene zvýšenej kriminality Rómov spočívali v sociálnej zaostalosti, lebo podiel osôb nedosahujúcich hladinu existenčného minima bol u nich desaťnásobne vyšší ako u ostatných obyvateľov. Obzvlášť nepriaznivá situácia na úseku boja proti trestnej činnosti rómskeho obyvateľstva bola vo Východoslovenskom kraji. V roku 1977 zo 16 791 trestných činov celkovej kriminality kraja Rómovia spáchali 3 859, teda 23 percent, a pri všeobecnej kriminalite ich podiel činil až takmer 30 percent. Mládež sa na nej podieľala viac ako v jednej tretine. Negatívnym činiteľom bola tiež skutočnosť, že tá časť občanov, ktorá prišla už do rozporu so zákonom, recidivovala, žila príživníckym spôsobom života, čo negatívne pôsobilo na okolie a priamo na deti a mládež. Obdobne je možné hodnotiť mravnú a citovú výchovu v rodine, nedostatky v tejto oblasti sa prejavovali v páchaní mravnostnej a násilnej kriminality. Svedčí o tom skutočnosť, že v roku 1977 rómska mládež spáchala celkovo 115 lúpeží, z toho deti v 56 prípadoch. Nadmerné požívanie alkoholických nápojov malo tiež negatívny vplyv na páchanie kriminality. Prejavilo sa to vo výchove mládeže, najmä ak rodičia v spoločnosti svojich detí navštevovali pohostinstvá a umožnili mládeži požívanie alkoholu. Ďalším negatívnym javom bolo záškoláctvo, ktoré nepriaznivo ovplyvňovalo páchanie trestnej činnosti mládeže. Napríklad kým v školskom roku 1975/1976 jedno rómske dieťa vymeškalo priemerne 101,5 vyučovacích hodín, o rok neskôr sa priemer zvýšil na 107 hodín, z toho 34 bolo neospravedlnených. Z celkového počtu 5 769 detí, ktoré v školskom roku 1976/1977 neprospeli, bolo 3 592 rómskeho pôvodu.

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Ivan Rác, PhD.,

sa dlhodobo venuje prevencii rizikových javov v spoločnosti, prednáša o problematike prevencie sociálnopatologických javov na UKF v Nitre. Špecializuje sa na pomoc ženám, ktoré zažívajú násilie.

PREVENCIA KRIMINALITY RÓMSKEJ MLÁDEŽE V 80. ROKOCH 20. STOROČIA

Dňa 17. októbra 1977 vydalo ministerstvo vnútra SSR pokyny pre orgány činné v trestnom konaní na predchádzanie a zníženie protispoločenskej činnosti rómskych občanov, resp. na rýchlejšie odkrývanie už vykonanej trestnej činnosti a na účinnejší postih jej páchateľov (Príloha k Výpisu z úloh vyplývajúcich pre VB z uznesenia predsedníctva ÚV KSS zo 7. júla 1977 k otázkam kriminality Rómov). Z uvedeného uznesenia vyplýva, že Verejná bezpečnosť pri predchádzaní a eliminovaní protispoločenskej činnosti Rómov plnila tieto úlohy:

- pri trestnej a protispoločenskej činnosti rómskej mládeže kládla dôraz najmä na rozkladanie závadových skupín. Na splnenie tejto úlohy využívala všetky dostupné preventívne a represívne opatrenia;
- profylaktické opatrenia vykonávala v úzkej súčinnosti so sociálnymi kurátormi mládeže a ostatnými zainteresovanými orgánmi, ktorým zároveň navrhovala vhodné prevýchovné opatrenia;
- zabezpečovala postpenitenciárnu starostlivosť u osôb prepustených z výchovných zariadení a z výkonu trestu odňatia slobody v úzkej súčinnosti so spoločenskými a hospodárskymi organizáciami;
- prehlbovala spoluprácu medzi pracovníkmi kriminálnej služby špecializovanými na boj proti kriminalite mládeže a komisiami rád národných výborov, sociálnymi kurátormi, sociálnymi kurátormi mládeže a školami.

SÚČASNÉ VÝCHODISKÁ PRE PREVENCIU KRIMINALITY MLÁDEŽE

V súčasnosti, a to bez ohľadu na sociálny, ekonomický a vzdelanostný status ľudí, ktorí to tvrdia, ešte stále počuť o kriminalite Rómov, o protiprávnej činnosti, ktorú páchajú ako na bežiacom páse. Ešte stále diskutujeme o tom, že je výrazné páchanie trestnej činnosti práve tejto skupiny ľudí podmienené ich mentalitou, že je to predispozícia, s ktorou sa rodia, o čom svedčí aj prístup vládnych orgánov v období socializmu zmapovaný v tomto článku. Považujeme to za veľmi výrazný mýtus, ktorý sa v našej spoločnosti v súvislosti s Rómami traduje. V článku autor uvádza oficiálne štatistiky kriminality príslušníkov rómskej národnostnej menšiny. V súčasnosti kriminalita Rómov či rómskej mládeže de facto nejestvuje. Z tohto dôvodu je preto na mieste uvažovať nad prevenciou kriminality mládeže bez ohľadu na etnickú (národnostnú) príslušnosť v týchto kontextoch:

- primárna úroveň – zahŕňa predovšetkým výchovné, vzdelávacie, voľnočasové, osvetové a poradenské aktivity zamerané najmä na najširšiu verejnosť. Ťažiskom sú rodina, školy a lokálne spoločenstvá;
- sekundárna úroveň – zaoberá sa rizikovými jedincami, skupinami osôb, u ktorých je zvýšená pravdepodobnosť, že sa stanú páchateľmi alebo obeťami trestnej činnosti (špecializovaná sociálna starostlivosť), inej protispoločenskej činnosti (napríklad drogovej a alkoholovej závislosti, záškoláctva, šikanovania, patologického hráčstva, vandalizmu, interetnických konfliktov, dlhodobej nezamestnanosti);
- terciárna úroveň – realizuje sa v sociálnej oblasti s cieľom pomôcť obetiam alebo páchateľom opätovne sa začleniť do spoločnosti formou resocializácie (psychologická, psychiatrická pomoc, zdravotná pomoc, pomoc pri pracovnom uplatnení vrátane rekvalifikácie, sociálne a rodinné poradenstvo či pomoc pri získavaní bývania).

Prehľad o trestných skutkoch spáchaných Rómami a rómskou mládežou počas rokov 1975 až 1977 na území SSR.

Druh kriminality	Rok	Počet objasnených trestných skutkov celkovo	Počet trestných skutkov spáchaných Rómami	Počet trestných skutkov spáchaných mládežou	Počet trestných skutkov spáchaných rómskou mládežou
Celková kriminalita	1975	62 236	9 701	10 528	3 496
	1976	64 309	9 387	9 129	3 155
	1977	59 370	8 741	8 778	3 191
Všeobecná kriminalita	1975	40 310	7 410	9 511	3 276
	1976	36 698	7 124	8 102	2 859
	1977	34 024	5 690	7 821	2 939
Násilná kriminalita	1975	9 168	1 168	737	205
	1976	8 352	1 244	668	261
	1977	7 692	1 183	657	294
Mravnostná kriminalita	1975	5 479	1 475	890	456
	1976	4 807	1 329	850	438
	1977	4 297	1 083	682	343
Príživníctvo	1975	4 446	1 176	591	nesledované
	1976	3 941	1 079	599	322
	1977	3 443	846	471	234

Zdroj: Materiál na rokovanie vlády SSR pre otázky cigánskych obyvateľov. SNA, 1978, k.213.

LITERATÚRA

Jurová, A. 1993. *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava : Goldpress Publishers.

Jurová, A. 1997. *História Rómov – zdroj pozitívnej etnickej emancipácie?* In: Bačová, V., Kusá, Z.: Identity v meniacej sa spoločnosti. Košice : SvÚ SAV.

Jurová, A. 1998. *História Rómov na Slovensku stále neznáma (Úvaha o problémoch výskumu).* Človek a spoločnosť, I/3/1998. SNA, archív MPSVaR. 1974. Informácia o dynamike populačného vývoja cigánskeho obyvateľstva SSR. Kartón 205.

SNA, archív MPSVaR. 1978. *Správa o trestnej a inej negatívnej činnosti cigánskych obyvateľov a o stave a úrovni spolupráce príslušníkov VB s komisiami vlády NKV a ONV pre otázky cigánskych obyvateľov*. Kartón 213.

SNA, archív MPSVaR. 1977. *Príloha k Výpisu z úloh vyplývajúcich pre VB z uznesenia predsedníctva ÚV KSS zo 7. 7. 1977 k otázkam kriminality cigánskych občanov*. Pokyny pre orgány činné v trestnom konaní na predchádzanie a zníženie protispoločenskej činnosti cigánskych občanov. Kartón 266.

Doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.
Katedra kriminológie Akadémie PZ v Bratislave

Kriminalita páchaná na mládeži a viktimizačná prevencia

Príspevok je zameraný na prezentáciu informácií o fenomenológii kriminality páchanej na mládeži a poukázanie na niektoré aktivity realizované v rámci viktimizačnej prevencie kriminality, ktorej obeťou sa stávajú predovšetkým mladí ľudia do veku 18 rokov. .Z kriminologického hľadiska pod pojmom mládež chápeme maloleté osoby (do 14 rokov) a mladistvé osoby (od 14 do 18 rokov), ktoré vymedzuje Dohovor OSN o právach dieťaťa (New York, 1989) v čl. 1 ako deti, teda každú ľudskú bytosť do veku 18 rokov.

KRIMINALITA PÁCHANÁ NA MLÁDEŽI

Samostatnú skupinu kombinácie trestných činov, ktorých obeťami sa stávajú deti, predstavuje *syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa (CAN)*. Celosvetovým problémom 20. storočia sa stáva OSEC *(syndróm komerčne sexuálne zneužívaných detí)*, ktorý zahŕňa skupinu trestných činov, akými sú obchodovanie s deťmi, detská prostitúcia a detská pornografia (Gřivna, T., 2019).V roku 1992 Rada Európy definovala sexuálne zneužívanie (CSA) *„ako neadekvátne vystavovanie dieťaťa sexuálnym aktivitám“* (Mydlíková, E. a kol., 2013, s. 12). Deti sa často stávajú obeťami skupiny trestných činov, ktoré označujeme ako domáce násilie, konkrétne týrania formou fyzického, psychického, ale aj sociálneho násilia (Kolektív autorov, 2005).

V posledných rokoch sa do pozornosti odborníkov dostávajú aj sofistikovanejšie formy páchania trestnej činnosti na mládeži, ktorej páchateľom je často rovesník obete. Ide o šikanovanie, teda „zlomyseľné“ týranie napríklad formou verbálnej, fyzickej alebo psychickej agresie, ničenia vecí, prenasledovania, pri ktorom konanie páchateľa vyúsťuje do páchania trestnej činnosti. Šikanovanie sa môže vyskytovať v rodinách, na základných, stredných i vysokých školách, v reedukačných domovoch, vo väzniciach, v armáde, v športe alebo v zamestnaní. Pre šikanovanie je charakteristický nepomer síl aktérov, prevaha agresora nad obeťou (Zoubková, I. a kol., 2011).

> V posledných rokoch sa do pozornosti odborníkov dostávajú aj sofistikovanejšie formy páchania trestnej činnosti na mládeži, ktorej páchateľom je často rovesník.

O AUTORKE

Doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Pôsobí na Katedre kriminológie Akadémie PZ v Bratislave. Podieľa sa na zabezpečovaní výučby predmetu kriminológia a predmetov špecializácie ZVJS. Je riešiteľkou a spoluriešiteľkou viacerých vedeckovýskumných úloh. Je autorkou a spoluautorkou viacerých učebných pomôcok, odborných článkov a tiež vedeckých monografií obsahovo zameraných na kriminalitu, páchateľov, obete a prevenciu kriminality.

Špecifickú skupinu trestných činov páchaných na mládeži predstavujú trestné činy, ktorých páchanie sa presunulo (aj z dôvodu spoločenskej situácie súvisiacej s pandémiou COVID-19) do virtuálneho priestoru. Deti sa často stávajú obeťami kyberšikanovania, ktoré predstavuje rozšírenú formu a je páchané prostredníctvom elektronických prostriedkov, akými sú mobilné telefóny a internet. S ním ide ruka v ruke online prenasledovanie (cyberstalking) a násilné alebo sexuálne útoky na obete (happy slapping), keď sú často náhodne vybrané obete natáčané na mobilné telefóny a útočníci videá rozposielajú alebo zverejňujú na internete (Gregušová, M., Drobný, M., 2013).

V Slovenskej republike nemáme samostatne upravené skutkové podstaty napríklad syndrómu CAN, CSA či OSEC. Trestné činy, ktorými sú maloletí a mladiství najčastejšie ohrozovaní, sú v prevažnej väčšine uvedené v ustanoveniach viacerých hláv Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych úprav, konkrétne napríklad: trestné činy proti životu a zdraviu, trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, trestné činy proti rodine a proti mládeži, či trestné činy proti iným právam a slobodám.

Z kriminologického hľadiska sú to najčastejšie trestné činy zaradené medzi: *násilné trestné činy* (vraždy, vraždy novonarodeného dieťaťa, opustenie dieťaťa, únos, lúpežné prepadnutia osôb, úmyselné ublíženie na zdraví, týranie blízkej a zverenej osoby a vydieranie), *mravnostné trestné činy* (sexuálne zneužívanie ostatných osôb, sexuálne zneužívanie zverenej osoby, znásilnenie, sexuálne násilie, ohrozovanie mravnosti, výroba a šírenie detskej pornografie, obchodovanie s ľuďmi), *majetkové trestné činy* (krádeže vreckové, krádeže iné na osobách, na cestujúcich počas prepravy v hromadných dopravných prostriedkoch, okrem iného medzi spolužiakmi v škole) a *ostatné trestné činy* (ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, podávanie alkoholických nápojov mládeži, podávanie anabolických látok mládeži).

VÝVOJ VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINOV EVIDOVANÝCH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKOCH 2012 AŽ 2021 AKO KRIMINALITA NA MLÁDEŽI

V Slovenskej republike sa celkový počet trestných činov páchaných na mládeži pohyboval počas sledovaného obdobia od 1 493 trestných činov evidovaných v roku 2012 do 1 017 evidovaných v roku 2021. V roku 2012 bolo spolu evidovaných v rámci násilnej kriminality 602 skutkov a v poslednom roku sledovaného obdobia bolo evidovaných spolu 355 skutkov. Podobne v roku 2012 bolo v rámci mravnostnej kriminality evidovaných spolu 568 skutkov a v poslednom roku bolo evidovaných 497 skutkov.

Porovnaním evidovaných trestných činov páchaných na mládeži v roku 2019, teda v roku pred pandémiou Covid-19, a v roku 2021 sme zistili, že klesol počet skutkov z 1 241 evidovaných v roku 2019 na už spomínaných 1 017 skutkov evidovaných v roku 2021.

Pri podrobnejšom zameraní na konkrétne trestné činy evidované napríklad v rámci mravnostnej kriminality, konkrétne sexuálne zneužívanie ostatných osôb, sme zaznamenali nárast zo 459 na 487 skutkov evidovaných v roku 2021, tiež sme evidovali nárast trestných činov znásilnenia z 26 na 40 skutkov. Pri podrobnejšom skúmaní vývoja trestných činov násilnej kriminality na mládeži sme evidovali nárast počtu trestných činov týrania blízkej a zverenej osoby z 83 na 92 skutkov.

VIKTIMIZAČNÁ PREVENCIA KRIMINALITY PÁCHANEJ NA MLÁDEŽI

Hlavné ťažisko *primárnej viktimizačnej prevencie kriminality na mládeži* sa sústreďuje na osvetovú činnosť, ktorej prijímateľmi informácií sú dospelí (napríklad rodičia a učitelia), avšak cieľovou skupinou sú predovšetkým deti. Cieľom je zvýšiť informovanosť prostredníctvom vzdelávacích a mediálnych kampaní a poskytovania špeciálnych informácií o zdrojoch pomoci, rozvíjať zručnosti na zaobchádzanie s násilím a zabrániť jeho recidíve.

Samotná *sekundárna viktimizačná prevencia kriminality na mládeži* je zameraná na aktivity preferujúce prácu rodičov s deťmi, prácu s násilím v rodine a aktivity rodinnej terapie. V rámci sekundárnej viktimizačnej prevencie sa očakáva odborná pomoc deťom ohrozeným kriminalitou.

Graf č. 1 Vývoj trestných činov na mládeži evidovaných v Slovenskej republike v období rokov 2012 až 2021

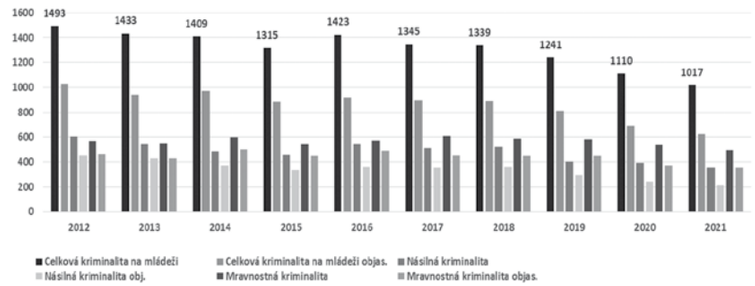

Zdroj: spracované autorkou z informácií dostupných na www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml

Terciárna viktimizačná prevencia smeruje k rehabilitácii osôb, ktoré sa stali obeťami trestných činov. Jej súčasťou sú konzultácie, posttraumatické poradenstvo, psychologická a právna pomoc obetiam. Podobne ako v primárnej a sekundárnej, aj v terciárnej viktimizačnej prevencii je dôležitá kooperácia inštitúcií podieľajúcich sa na ochrane života a zdravia detí, napríklad orgánov činných v trestnom konaní so zdravotníckymi pracovníkmi, spolupráca s psychológmi, pedagógmi (Ondicová, M., Uhrin, S., 2012).

Významným príspevkom k realizácii viktimizačnej prevencie kriminality páchanej na mládeži je zákon NR SR č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a jeho implementácia do viktimologickej praxe.

LITERATÚRA

GREGUSSOVÁ, M., DROBNÝ, M. 2015. Kybrešikanovanie.sk. Zatočíme s ním spoločne. Prvé vydanie eSlovensko, o. z. 117 s. ISBN 978-80-89774-00-5.

GREGUSSOVÁ, M., DROBNÝ, M. 2013. Deti v sieti. eSlovensko, o. z. 112 s. ISBN 978-80-970676-6-3.

GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. 2000. Podoby násilí v rodině. Praha : Vyšehrad, 2000. 104 s. ISBN 80-7021-416-3.

GŘIVNA, T., SCHEJNOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. Kriminologie. 5. vydanie, Wolters Kluwer ČR. 2019. 588 s. ISBN 978-7598-554-5.

KOLEKTÍV AUTOROV. Kriminológia – všeobecná časť. 1. diel. Bratislava : APZ. 2003. 105 s. ISBN 80-8054-298-8.

MYDLÍKOVÁ, E., FEDOR, M., GANCÁROVÁ, S. a kol. 2013. Príručka o syndróme CAN. Bratislava : Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2013. [online] [cit. 01.03.2022] dostupné na <Prirucka_CAN_NP_DEI.pdf (gov.sk)>

ONDICOVÁ, M., UHRIN, S., 2012. Prevencia kriminality. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012. 145 s. ISBN 978-80-7380-7380-405-3.

ZOUBKOVÁ, I. 2002. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda : Aleš Čeněk, 2002. 232 s. ISBN 80-86473-08-2.

Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

PhDr. Helena Kalábová, Ph.D.
Integrované vzdelávanie pomáhajúcich profesií

Sociálnopsychologický výcvik špecialistov pre penitenciárnu prax

Komunikácia je proces disponujúci vysokou komplexnosťou a nemožno ju jednoznačne vymedziť. Pokiaľ sa v celoživotnom vzdelávaní, kam sociálnopsychologický výcvik patrí, stratí rešpekt ku komplexnosti, keď je cieľom efektívnosť a odovzdanie určitých schém navyšujúcich iba čiastkovú zručnosť, nejde o odovzdanie možnosti porozumenia v pravom zmysle slova. Preto má sociálnopsychologický výcvik nezastupiteľné miesto v programoch dlhodobého celoživotného vzdelávania, teda v príprave jedincov a tímov pôsobiacich predovšetkým v pomáhajúcich profesiách, čiže najmä tých profesionálov, ktorých poslaním je pomoc občanom v zmyslevráteniastratenej či obmedzenej moci voľne sa pohybovať (konkrétneaj abstraktne) v kontexte habituálneho pohybu (v jednote tela a mysle) po životnej ceste.
Sociálnopsychologický výcvik je ukotvený v teóriách a smeroch, ktoré zakladajú bezpečný fundament. Ktoré východiskású vo výcviku uplatňované? Nechýba medzi nimi psychoanalytická teória S. Freuda, analytická psychológia C. G. Junga, interpersonálna teória K. Horneyovej, psychosociálna teória E. Fromma a E. Eriksona, teória poľa K. Lewina, systemický eklekticizmus G. W. Allporta, fenomenológia E. Husserla a M. Heideggera, teória Ja C. R. Rogersa, holistické teórie A. Maslowa, logoterapia V. Frankla, transakčná analýza E. Berneho, taoizmus a zenový budhimus a tchaj-ťi-čchüan. Základnými prístupmi výcviku sú: psychoanalytický, systemický, fenomenologický, kognitívny, sociálnopsychologický, naratívny a biologický prístup.

> Efektívna komunikácia, zmysluplné a účelné odovzdávanie informácií, poskytnutie rady, pomoci, spätnej väzby, tímová práca – to všetko prispieva k naplneniu náročného pracovného výkonu.

Do tejto kategórie teda jednoznačne spadá i socializačný proces v prostredí penitenciárnej starostlivosti. Jeho zmyslom je odštartovanie samovoľných a autonómnych resocializačných procesov–s náročnosťou, vyplývajúcou zo samotnej podstaty prostredia a dôvodu obmedzenia voľného pohybu väzňov. Nároky a požiadavky na rozvoj profesijných kompetencií špecialistov vo väzenstve sa stále zvyšujú, čo je zákonité a kopíruje to nielen aktuálne poznatky sociálnych a psychologických vied, ale tiež nové dáta z penologického výskumu. Nárok je kladený na maximálnu súčinnosť jednotlivých subsystémovzložitého komplexu väzníc, na schopnosť spolupráce vedúcej k maximálnej účinnosti nápravného režimu. Základom však ostáva cielenie k náprave pohybu duše väzňa v zmysle určitého obratu, k možnosti určitej výšky reflexie a sebareflexie a taktiež k pohybu správnym smerom, ku skutkom v zmysle dobra – agathonu. Resocializácia okrem iného znamená taktiež vykonávanie a pomoc reedukovanému jedincovi dosahovať stanovené ciele, ktoré v kontexte interného dialógu majú svoj začiatok v jeho mysli, preto komunikácia v širších súvislostiach v tomto smerezohráva výraznú úlohu.
Sociálnopsychologický výcvik špecialistov vo väzenstve v súčasnosti nadväzuje na tradičné formy celoživotného vzdelávania vychovávateľov a ďalších špecialistov, ktoré organizoval Výzkumný ústav penologický pod vedením doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. (1915 – 1989) a následne PhDr. Miluše Urbanovej, CSc. (1939 – 2015). Tento článok vznikol s prispením spolupracovníkov PaedDr. Lubomíra Bajcuru a Mgr. Květuše Slukovej.
Väzenské prostredie, s jasným nárokom resocializačného procesu, je pre poskytovateľa tejto špecializovanej komplexnej starostlivosti veľkou výzvou na profesijný a osobný rastu; základom je odborné vzdelanie, nie je možné žiť z repetície, požadovaný a očakávaný cieľ by nebol naplnený. V prvom, bezprostrednom každodennom kontakte s väznenými osobami, u ktorých je možné v ich časovej osi osobného príbehu odsledovať celýrad problémov v zmysle komplexne socializačného zlyhania, je viacako v iných pomáhajúcich profesiách kladený dôraz na odborné vzdelanie, ale taktiež na autenticitu osobnosti a dobrotivosť v zmysle areté.
Slovo „výchova“ vystihuje určité zámerné pôsobenie jedného človeka na druhého s jasným a dopredu určeným cieľom: privádzať – otvárať cestu k pravejľudskej podobe v konkrétnosti individuality človeka. Ľudskou podobou sa myslí otvorenosť človeka k slobode s možnosťou autenticity (autenticus– sám, vlastný, svoj) a originality. Človek ako originálna bytosť, existujúca v časopriestore svojho žitia (v určitom mieste a na určitý čas), si uvedomuje bytostnú vymedzenosť a tým je vo svojom žití časovo limitovaný. Je predurčený na hľadanie zmyslu a poslania v bytostne danom životnom rozvrhu. Narodením sa človek vynára z prazákladu univerza do exzistencie (vystúpenie) a stáva sa indivíduom (Palouš 2010, s. 56). Pocelýčas svojho žitia od narodenia k horizontu (telosu) je vystavený nároku pohybu individuácie (podľa Platóna „to heautokinoun“ – vlastný pohyb), nároku byť autentický, voliť medzi možnosťami a odpovedať na prichádzajúce výzvy vhodným, adekvátnym spôsobom. Pokiaľ však jeho voľby ohrozujú jeho existenciu, spoločnosť alebo celok sveta, dostáva sa svojím správaním do anómie (nomos – zákon), do bezzákonného stavu, a v ďalšom čase jeho žitia je potrebná resocializačná starostlivosť.
Vychovávateľ – pracovník väzenskej služby – sa pri výkone svojej profesie dostáva do zložitých situácií nielen pracovných (odborných), ale aj ľudských v zmysle ontologických a antropologických fenoménov. Všetko je determinované tiež právnou normou štátu a záujmom spoločnosti, komplikácie prináša fenomén sociálnopatologického prostredia, významnú úlohu zohráva taktiež multikulturalita a rôzne skupiny odsúdených. Špecifické interakčné pole je možné vymedziť v nasledujúcom vzťahu: odsúdený – poskytovateľ resocializačnej starostlivosti (personál) – väzenské zariadenie. Samotný systém väzenského prostredia je založený na určitej pevnosti a danosti – rozkazy, príkazy, vymedzenia či rešpektovanie hierarchie hodností. Rad profesií zaisťujúcich komplexnú výchovnou a vzdelávacou starostlivosť(psychológ, špeciálny pedagóg, vychovávateľ, sociálny pracovník) je scivilnený, musí rešpektovať daný systém a je nutné konštatovať, že v rámci svojho pracovného času sa stávajú súčasťou celého „uzavretého“ systému. Na všetkých pracovníkov väzenskej služby, príslušníkov aj civilných zamestnancov, sa kladú značné nároky zodpovednosti, ale významnú úlohu zohráva aj strohosť budov a ich vybavenia, mreže a ďalšie zariadenia, ktoré majú za cieľ zabrániť odsúdeným uskutočňovať slobodný pohyb až do času, kým vyprší celý ich trest.
Rešpektovanie zákonov, prostredia a častoaj manipulatívne snahy zo strany odsúdených, taktiež však etické aspekty profesie súlen malým výpočtom toho, čomu musí zamestnanec Väzenskej služby ČR čeliť.
Veľkým zdrojom problémov, nielen pre odsúdených vo výkone trestu, ale aj pre poskytovateľov pri výkone svojej profesie, je inštitucionalizácia a ideologizácia. Jediným preventívnym prvkom, ale tiež riešením už pri rozvíjajúcom sa opísanom negatívnom jave je pevne stmelený, v odborných pedagogicko-socializačných a resocializačných postupoch erudovaný tím väzenských pracovníkov. Bez vzájomnej podpory a spolupatričnosti, vedúcej k znovu nachádzaniu profesijnej zmysluplnosti, možno len ťažko uspieť v tejto neľahkej úlohe. Väzenské prostredie je charakteristické v špecifických sociálnych vzťahoch medzi odsúdenými, ale tiež nárokmi existencie v sociálnom poli pracovníkov väzenskej služby navzájom – minimálne 1/3 dňa, čo je značná časť života.
Efektívna komunikácia, zmysluplné a účelné odovzdávanie informácií, poskytnutie rady, pomoci, spätnej väzby, tímová práca – to všetko prispieva k naplneniu náročného pracovného výkonu. Následná podpora pri zložitých a stresovo náročných situáciách je potom logickým vyústením priaznivosti, ktorá je nastolená v takto situovanom pracovnom kolektíve. Existenciály, ako je blízkosť, vzťahovosť, zodpovednosť a pravdivosť, sú však nevyhnutnou súčasťou.
Pracovníci väzenskej služby sa v každodennosti dostávajú v rámci svojej profesie do rôznych situácií ako s odsúdenými vo výkone trestu, tak aj so svojimi kolegami. Je celkom jasné, že iná komunikácia prebieha v rámci vzťahu psychológ – odsúdený alebo vychovávateľ – odsúdený. Všetko je však v dynamickom procese otvorenosti, následný intervenčný postup musí zodpovedať danostiam, situovanosti. Taktiež vychádzajú zo vzájomnej multidisciplinárnej spolupráce. V konaní s odsúdeným, ale aj s kolegom neexistuje pre človeka zangažovaného do diania dvakrát rovnaká situácia, všetko sa odvíja v originálnom dianí a všetko je v rovine bytostnej skúsenosti s výzvou na určité riešenie, intervenciu. Cesta k osvojovaniu si príslušných znalostí „pokus – omyl“ nie je tou najšťastnejšou a najpriamejšou.Ako vidieť, slovami Komenského, boj so zločinom sa nikdy nekončí, pretože málokedy odpočíva.

O AUTORKE

PhDr. Helena Kalábová, Ph.D., psychoterapeutka, zaoberajúca sapsychosomatickými poruchamina základe fenomenologického myslenia. Privátnu prax vykonáva v Liberci, je konateľkou vo vzdelávacej spoločnosti IVPP s.r.o. (Integrované vzdělávání pomáhajících profesí), kde participuje na prednáškach preštudentov MBA a spoluorganizuje psychosociálne výcviky. Publikačnesa zaoberá témami emočnej schémy rodiny, sociálnopatologických problémov postmoderny a i., všetko ukotvené vo fenomenologicko-filozofickej línii.

LITERATÚRA

HEIDEGGER, M. 2006. *Konec filosofie a úkol myšlení*. Praha: Oikuméné. ISBN 80-7298-166-8.

HOGENOVÁ, A. 2005. *K filosofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-35-X.

JŮZL, M. 2017. *Penitenciaristika jako věda žalářní*. Praha: UJAK, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KALÁBOVÁ, H. 2011. *Etika v pomáhajících profesích*. Liberec: TU v Liberci. ISBN 978-80-7372-749-9.

KOMÁRKOVÁ, R., SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. 2001. *Aplikovaná sociální psychologie III*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0180-4.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. 2010. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

PALOUŠ, R., 2008. *Heretická škola*. Praha: Oikuméné. ISBN 978-80-7298-302-5.

PATOČKA, J., 1996. *Péče o duši*. Praha: Oikuméné. ISBN 80-86005-24-0.

Doc. PaedDr. Katarína Hollá, PhD. a Bc. Karolína Kudlová
Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Kyberagresia u žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Pre žiakov je internet dvojsečná zbraň. Na jednej strane im môže pomôcť naplniť potreby hľadania vedomostí a komunikácie s ostatnými, na druhej strane prináša aj sériu negatívnych problémov, ako je kybernetická agresia. Kyberagresia predstavuje správanie, ktoré sa odohráva v kyberpriestore a pozostáva z jednorazových alebo príležitostne sa vyskytujúcich incidentov. Agresia prostredníctvom elektronických zariadení môže byť ešte závažnejšia ako agresia tvárou v tvár. Môže sa vyskytnúť kedykoľvek počas dňa a okamžite sa rozšíriť na mnoho ľudí. Keďže sa vyskytuje na diaľku, páchatelia nevidia negatívne účinky agresie na obeť a to následne bráni empatii a podporuje recidívu (Álvarez-García, Dobarro a Núñez, 2015).

Kyberagresia u žiakov má značné množstvo rizikových faktorov, pretože je často motivovaná predsudkami voči konkrétnym odlišnostiam, a to na základe rasy, náboženstva, kultúry (príslušnosť k menšinovej etnickej skupine), pohlavia, vzhľadu, sociálnych podmienok, alebo preto, že má žiak zdravotné postihnutie alebo sa vyznačuje špecifickými vývinovými poruchami učenia a správania.Anonymita, ktorú ponúkajúsociálne médiá ako také, napomáha zastrašovaniu, úmyselnému ubližovaniu a urážaniu (nielen) týchto žiakov.

Kyberagresia medzi žiakmi je celospoločenský a zároveň aj globálny problém. Ak sa odohráva v „bežnej“ populácii, je pravdepodobné, že rovnako alebo viac sa bude vyskytovať aj u zraniteľných osôb, ako sú žiaci s mentálnym a vývinovým postihnutím, žiaci ohrození sociálnym vylúčením, napríklad žiaci s poruchou autistického spektra, ktorí sú zraniteľnejší a vystavení väčšiemu riziku viktimizácie.

> Agresia prostredníctvom elektronických zariadení môže byť ešte závažnejšia ako agresia tvárou v tvár.

Domáce, ako aj zahraničné výskumy zamerané na detekovanie kybernetickej agresie u žiakov s mentálnym postihnutím alebo u žiakov s poruchou autistického spektra (ďalej len PAS) sú obmedzené, prípadne majú isté limity. Tie súvisia jednak s tým, že žiaci s PAS majú ťažkosti v komunikácii a sociálnej interakcii a na základe toho nemusia vedieť rozlíšiť, či situáciu, ktorú prežívajú, možno považovať za kyberagresiu. Na druhej strane majú tendenciu zapájať sa menej do sociálnych interakcií so svojimi rovesníkmi a majú menej priateľov. Ich možné špecifické a opakujúce sa vzorce správania, záujmy a aktivity sa tiež môžu zdať ich rovesníkom otravné alebo nezaujímavé(Cappadocia,Weiss,Peppler, 2011; Kowalski, Morgan, Drake-Lavelle a Allison, 2016 In Olaya,B. I.et al., 2019).Žiaci s mentálnym postihnutím môžu byť kvôli svojim obmedzeniam v intelektuálnom fungovaní a adaptívnom správaní zraniteľnejší, najmä pre ich nižšiu schopnosť analyzovať sociálne situácie, dôsledky svojich činov a pravdivosť informácií, ktoré kolujú na internete (Christensen, Fraynt, Neece, Baker, 2012; Salmerón, Gómez, Fajardo, 2016; Zikl, Silhankova, & Manenova, 2013 In: Olaya, B. I. et al. 2019). Počas epidémie COVID-19 sa žiaci vzdelávali a komunikovali so svojimi spolužiakmi a učiteľmi doma online, čo kompenzovalo nedostatok vzdelávania a medziľudskej komunikácie spôsobený tým, že nemohli chodiť do školy. Táto istá forma „izolovanosti“ však nepriniesla úľavu žiakom, ktorí z akéhokoľvek dôvodu boli aj pred vypuknutím pandémie COVID-19 zastrašovaní, zosmiešňovaní, dokonca šikanovaní. K nim patria aj žiaci so špecifickými edukačnými potrebami.

V predchádzajúcom školskom roku počas vrcholiacej druhej vlny pandémie COVID-19 sme realizovali výskum zameraný na zmapovanie kyberagresie u žiakov na druhom stupni základných škôl. Na výskume sa zúčastnilo 4503 žiakov vo veku 8 až 19 rokov. Ukázalo sa, že s kyberagresiou sa v čase vrcholiacej 2. vlny pandémie COVID-19 stretlo: 3,6% dysgrafikov; 3,7% dyslektikov; 5,2% dyskalkulikov; 5,6% žiakov s ADHD; 6,8% žiakov s inými zdravotnými ťažkosťami a 7% žiakov, ktorí mali rôzne problémy v učení.

O AUTORKÁCH

Doc. PaedDr. Katarína Hollá, PhD.,
pôsobí na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti sa zaoberá problematikou kyberohrození (kyberagresie, kyberšikanovania a sextingu) a ich prevencie. Je autorkou viacerých publikácií zameraných na problematiku kyberšikanovania a sextingu.

Bc. Karolína Kudlová,
je študentkou študijného programu špeciálna pedagogika a pedagogika osôb s poruchami učenia – poradenstvo.

Prostredníctvom Pearsonovho testu chí-kvadrátu sa podarila zistiť štatisticky významná súvislosť medzi jednotlivými prejavmi kyberagresie a skupinami žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP). Ukázalo sa, že žiaci so ŠVVP sa počas online vzdelávania stretli jednorazovo alebo príležitostne s týmito prejavmi kyberagresie: vyhrážanie ublížením na zdraví, zverejnením osobných údajov, fotografií, zvukových nahrávok a videí, ale aj urážaním a posmievaním cez čet, prostredníctvom fotografií, videí, zvuku. Rovnako boli žiaci so ŠVVP vylúčení z kyberpriestoru a v rámci dištančného vzdelávania im ostatní intaktní žiaci vypínali kamery alebo mikrofón alebo si ich odpovede nahrávali s cieľom posmievať sa či nadávať im.

PREVENCIA KYBERAGRESIE

Aj na základe uvedeného možno jednoznačne skonštatovať, že kyberagresia predstavuje neprijateľné správanie, za ktoré musia byť dospelí a žiaci zodpovední, preto by školy mali mať jasné a komplexné preventívne aj poradenské postupy zamerané na všetky typy, formy a prejavy agresívneho správania vrátane jeho prejavov v kyberpriestore a zahŕňajúc aj šikanovanie a kyberšikanovanie. Škola je povinná zabezpečiť aj včasný konzistentný zásah a sociálno-emocionálnu podporu obetiam a agresorom. Podporný tím na škole môže spolupracovať so žiakmi, s učiteľmi, a rodinami tak, aby zabezpečili, že každé dieťa sa bude cítiť v škole bezpečne. Prevencia agresívneho správania potom môže zvýšiť pocit bezpečia pre všetkých a pomôcť žiakom naučiť sa správať nenásilným spôsobom (Kudlová, K., 2020).Posilnenie školského prostredia o odborníkov v rámci podporného tímuvytvára predpoklad na väčšie možnosti realizácie aktivít v škole, zameraných na širokú prevenciu pred školskou neúspešnosťou, následne aj ťažkostami v učení a v správaní. Primárne poradenstvo a primárnu prevenciu vzhľadom na riešenú problematiku vnímame ako synonymá, kde významnú úlohu zohrávajú kompetencie podporného tímu, pričom zastávame názor, že na školách, kde majú podporný tím, je v kompetencii jednotlivých odborníkov vykonávať primárne – predovšetkým informačné poradenstvo/prevenciu súvisiacu aj s kyberagresiou.

Prevenciu kyberagresie možno smerovať do troch fáz:

1. „pred“ (primárna prevencia) – zahŕňa činnosti, aktivity a informácie o jednotlivých nástrahách kyberagresie, t. j. ešte pred ich výskytom v skupine. Súčasťou tejto fázy je:
–naučiť žiakov bezpečne a zodpovedne využívať smartfóny, tablety, notebooky vrátane jednotlivých aplikácií, sociálnych sietí a internetu;
— dodržiavať pravidlá internetu a jednotlivých sociálnych sietí – neporušovať vekové hranice, ktoré sú nastavené pri používaní sociálnych sietí,
–oboznámiť s rizikami, ktoré sú spojené s online službami a dôsledkami kyberagresie;
–viesť žiakov k uvedomeniu si, že obsah zavesený na internete je mnohokrát verejný a môže ho čítať ktokoľvek;
–rozvíjať odolnosť/reziliencIu – schopnosť vyrovnávať sa so záťažou, prekážkami a nepríjemnými udalosťami v živote;
–viesť žiakov k vytváraniu a udržiavaniu kvalitných priateľských vzťahov (predpokladom je spolupráca s rodinou a podnetné rodinné, ako aj blízke sociálne prostredie dieťaťa);
–rozvíjať schopnosť získať si priateľov, požiadať o pomoc, zručnosť riešiť konfliktné situácie bez agresívnych prejavov správania;
–naučiť žiaka rozoznať, pomenovať a vyjadriť svoje emócie a prežívanie.

2. „Počas“ (sekundárna prevencia) – zahŕňa nasledujúce kroky:
–ukončenie komunikácie s útočníkom;
–zaistenie ochrany kontaktovaním operátora či administrátora siete;
–zaistenie potrebných dôkazov;
–zablokovanie útočníka – zablokovaním správ, zmenou nastavení, požiadaním správcu siete alebo administrátora sociálnych sietí o blokovanie;
–voľbu opatrení, ktoré zodpovedajú závažnosti priestupkov;
–rozvíjanie asertívneho správania žiaka.

Každé dieťa disponuje istými stratégiami riešenia záťažovej situácie. Sú determinované temperamentom, inteligenciou, skúsenosťami, ale i dobrým rodinným zázemím a spoločenským statusom, preto je dôležité poznať spôsoby riešenia záťažových situácií.

3. „Po“ (terciárna prevencia) – zahŕňa predovšetkým spoluprácu s ostatnými odborníkmi, ktorí sú nápomocní pri intervencii a realizácii profylaxie, a to predovšetkýmsosociálnymi pedagógmi, psychológmi, psychoterapeutmi, socioterapeutmi, ktorí jednak pomáhajú dieťaťu zvládnuť náročnú situáciu, v ktorej sa ocitlo ako obeť, a v spolupráci s ostatnými posilňujú jeho sebaúctu, ale aj začlenenie a budovanie nových nekonfliktných vzťahov a priateľstiev.

Za dôležité považujeme rozšíriť preventívne a intervenčné opatrenia na posilnenie vzťahov medzi rovesníkmi,rozvíjanie sebapoznania, sebaúcty a soft skills u žiakov, a tým neobmedzovať prevenciu iba na problematiku elektronickej rovesníckej agresie.

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA č. 014UKF-4/2021 (e-)Prevencia kyberagresie u generácie Z.

LITERATÚRA

ÁLVAREZ-GARCÍA, DOBARRO A NÚÑEZ, 2015. Validity and reliability of the Cyber-aggression Questionnaire for Adolescents (CYBA)Validez y fiabilidad del Cuestionario de Ciberagresión para Adolescentes (CYBA). *The EuropeanJournal of Psychology Applied to Legal Context*, Volume 8, Issue 2, July 2016, Pages 69-77

OLAYA B.I. et al. 2019. Do young people with Asperger syndrome or intellectual disability use social media and are they cyber bullied or cyber bullies in the same way as their peers? Psicothema, 2019. http://www.psicothema.com/pdf/4511.pdf

HOLLÁ K. 2021. Riziká kyberšikanovania a sextingu a možnosti prevencie. Bratislava : NOC, 2021. Dostupné na: https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2021/07/Text-na-web-Holla-S.pdf

KUDLOVÁ K. 2020. Program prevencie šikanovania pre jednotlivcov so špecifickými poruchami učenia v sekundárnom stupni vzdelávania: [Bakalárska práca.]/ Nitra: PF UKF, 2020. 52 s.

Prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.
Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky

Sexting a sextortion. Riziká a prevencia

Kyberpriestor nesporne prináša mnohé pozitíva a výhody, ale i určité riziká, osobitne pre deti a mládež. Spektrum problémového či rizikového správania žiakov je široké a neustále sa mení,žiak môže byť aktívnym konateľom nevhodného správania, ale aj jeho obeťou. Internet je reálnou súčasťou života detí a mládeže, vnímajú ho ako bežnú súčasť života. I. Hupková (2018) upozorňuje, že virtuálny svet, expanzívny rozvoj internetu a komunikačných technológií veľmi silne vplýva na mladých ľudí, ktorí sú síce digitálne zruční, ale nie vždy dostatočne mediálne gramotní.
K aktuálnym rizikám možno zaradiť sexting a sextortion.

SEXTING

Sexting predstavuje rizikové správanie, ktorého možné negatívne dôsledky si mladí ľudia neuvedomujú. Sexuálnym deviantom (predátorom) umožňuje relatívne ľahký prístup k informáciám, ktoré im pomôžu získať dôveru dieťaťa či mladistvého a vydierať ho. Vyskytuje sa aj medzi pubescentnou a adolescentnou mládežou. Sexting je elektronické rozposielanie textových správ, vlastných fotografií či vlastného videa so sexuálnym obsahom. Najčastejšie ide o rozposielanie erotických fotografií či videa medzi partnermi.
Sexting zahŕňa dva široké okruhy rizikového správania: rizikové sexuálne správanie a rizikové správanie v súvislosti s modernými technológiami.
Výskyt sextingu u pubescentov a adolescentov potvrdzujú aj rôzne výskumy. K. Hollá (2016) zistila, že chlapci aj dievčatá v Slovenskej republike vo veku 12 až 18 rokov posielajú svoje intímne fotografie. Výrazný nárast sextingu v podobe posielania vlastných nahých a polonahých obrázkov sa preukázal vo veku od 12 do 17 rokov. Podľa výskumu z roku 2017 v Českej republike sa sextingu dopúšťa 15 percent detí a mládeže vo veku 8 až 17 rokov (Kopecký, K., Szotkowski, R., 2017). Podľa M. Dulovicsa, L. Galkovej a K. Zošákovej (2021) rozposielanie nahých fotografií vníma mladá generácia ako racionálne a prirodzené. Pubescenti a adolescenti vnímajú sexting ako súčasť romantických vzťahov, môže to byť reakcia na sociálny tlak skupiny, stáva sa prostriedkomsebaprezentácie, v neposlednom rade aj nástrojom pomsty.

> Pubescenti a adolescenti vnímajú sexting ako súčasť romantických vzťahov, môže to byť reakcia na sociálny tlak skupiny, ale aj nástroj pomsty.

Sexting možno hodnotiť ako rizikové správanie. Rozposielané možno ľahko zneužiť a šíriť prostredníctvom mobilov či internetu. Vážnym rizikom je, že citlivý materiál možno poslať aj cudziemu človeku (anonymné prostredie internetu umožňuje napríklad vydávať sa za spolužiaka).Sexting môže spôsobiť veľké škody a ako uvádza K. Hollá (2016), niektoré prejavy sextingu môžu ublížiť bezprostredne, iné s určitým časovým odstupom, vplývajú nielen na obeť, ale aj na rodinu či priateľov. Medzi riziká sextingu zaraďuje: zverejnená fotografia či video ostávajú dostupné dlhý čas, subjektívna anonymita, dlhodobá dostupnosť citlivého materiálu, obeť môže byť vystavená ďalším online sociálnopatolgickým formám (napríklad kyberšikanovaniu, detskej pornografii či vydieraniu).
Existuje úzky vzťah medzi kyberšikanovaním a sextingom, pretože zverejnenie zneužitých intímnych materiálov na internete obeť zraňuje a môže spôsobovať opakovanú ujmu.

O AUTORKE

Prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.,
pôsobí na Pedagogickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku na funkčnom mieste profesorky. Vo vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti sa zaoberá najmä prevenciou sociálnopatologických javov, osobitne u detí a mládeže, sociálnou pedagogikou, bezpečnosťou školského prostredia, socializačnou a výchovnou funkciou školy, učiteľskou profesiou. Je autorkou viacerých publikácií, množstva vedeckých a odborných štúdií vydaných doma i v zahraničí, ako aj spoluautorkou monografií a VŠ učebníc. Aktívne sa zúčastňuje na konferenciách na Slovensku a v zahraničí. Popri pedagogickej činnosti bola a je aktívne zapojená do riešenia výskumných projektov.

SEXTORTION

Sextortion predstavuje donútenie k sexuálnym službám či láskavostiam a online vydieranie obete. K. Kopecký (2014) na základe analýzy skutočných prípadov vypracoval model správania páchateľov:

1. fáza – nadviazanie kontaktu s obeťou (po prvotnom kontaktovaní postupne páchateľ dieťa presvedčí, aby mu poskytlo osobné až intímne informácie);
2. fáza – manipulácia lichôtkami (útočník zaslané materiály pozitívne hodnotí, čím si obeť získava);
3. fáza – overenie skutočnej identity dieťaťa (páchateľ sa potrebuje uistiť, že skutočne komunikuje s dieťaťom a že sú fotografie autentické, využíva na to metódu fotografie s konkrétnym nápisom alebo aktuálnymi novinami);
4. fáza – stupňovanie intimity (intimita fotografií, ktoré si obeť a páchateľ vymieňajú, sa zvyčajne stupňuje, fotografie útočníka sú podvrhy, dieťa začne vnímať distribúciu intímnych materiálov ako niečo bežné a útočníkovi pošle svoje vlastné zábery);
5. fáza – viacstupňové vydieranie (keď sa obeť rozhodne skončiť, útočník prechádza k vydieraniu, keď sa vyhráža, že získané materiály zverejní).

> Sextortion predstavuje donútenie k sexuálnym službám či láskavostiam a online vydieranie obete.

Páchateľ môže získanými materiálmi donútiť obeť k osobnému stretnutiu, vydieranie môže prerásť napríklad až do nútenej prostitúcie.
Väčšina prípadov sexuálneho zneužitia cez internet má podobu postupného budovania vzťahu a získavania dôvery obete. Predátor o svojej identite môže, ale nemusí klamať. V niektorých prípadoch postupne prizná, že je od dieťaťa starší, aj keď si môže vek prispôsobiť. Manipuláciu stavia na tom, že sa pre obeť stane starším kamarátom, ochrancom, ponúka bezpečie a prijatie, ktoré môže dieťaťu doma alebo medzi rovesníkmi chýbať.

Prevencia je nevyhnutná
V súvislosti s prevenciou u detí a mládeže je potrebné poukázať na dva aspekty:

1. aby sa nedopúšťali rizikového alebo problémového právania,
2. aby sa nestali obeťou.

Škola, predovšetkým základná, má pri prevencii dôležitú úlohu, keďže ju navštevuje celá populácia vo veku od 6 rokov okrem ojedinelých výnimiek.V oblasti prevencie je potrebné informovať veku primeranou formou žiakov o rizikách kyberpriestoru a organizovať pútavé preventívne akcie na danú tému, napríklad pri príležitosti Dňa bezpečného internetu. Je potrebné naučiť žiakov chrániť si svoju identitu (napríklad pri vytváraní profilu, zverejňovaní fotografií a osobných údajov) a zdôrazňovať nebezpečenstvo osobných stretnutí s kontaktmi z internetu, dodržiavať zásadu nepokračovať v komunikácii so sexuálnym podtextom.
Je potrebné realizovať prevenciu viktimácie, ktorá zahŕňa prípravu žiakov na osvojenie si a uplatňovanie opatrení, ktorými by mohli znížiť riziko svojho ohrozenia kriminalitou (napríklad besedy zamerané na zvyšovanie obozretnosti či techniky manipulácie). Pri prevencii je nutné zdôrazňovať možné nebezpečenstvo využívania sociálnych sietí na internete na účely sexuálneho obťažovania a zneužívania žiakov.

> Treba klásť dôraz aj na sexuálnu výchovu, ktorá zohráva dôležitú úlohu pri harmonickom dozrievaní, aby si žiaci osvojili a kultivovali zodpovedné správanie, rozhodovanie a komunikáciu v situáciách súvisiacich s ich sexualitou.

Možno poukázať aj na úlohy mediálnej výchovy, ktorej hlavným cieľom je podporovať zodpovedné využívanie médií a rozvíjať veku primerané kritické postoje vo vzťahu k mediálnym obsahom s dôrazom na morálne princípy.
V rámci prevencie sexuálne rizikového správania žiakov treba klásť dôraz aj na sexuálnu výchovu, ktorá zohráva dôležitú úlohu pri harmonickom dozrievaní osobnosti mladého človeka, aby si žiaci osvojili a kultivovali zodpovedné správanie, rozhodovanie a komunikáciu v situáciách súvisiacich s ich sexualitou. Jej súčasťou je aj prevencia sexuálnej trestnej činnosti, ktorá tiež zohráva dôležitú úlohu v boji proti zneužívaniu detí či sexuálnej kriminalite.
Okrem realizovania prevencie u žiakov je nutné **vzdelávať pedagogických a odborných zamestnancov škôl** (i ďalších odborníkov napríklad z poradenských zariadení) v oblasti moderných technológií a rizík internetu, ako aj aktuálnych trendov problémového a rizikového správania žiakov. V tomto smere možno pozitívne hodnotiť aktivity Národného osvetového centra, ktoré pravidelne organizuje kvalitné vzdelávacie podujatia na vysoko aktuálne témy.

LITERATÚRA

DULOVICS, M. – GALKOVÁ, L. – ZOŠÁKOVÁ, K. 2021. *Vybrané virtuálne ohrozenia stredoškolskej mládeže vo voľnom čase.* Banská Bystrica: 2021, 99 s. ISBN 978-80-557-1905-4.

HOLLÁ, K. 2016. *Sexting a kyberšikana.* Bratislava: 2016, 166 s. ISBN 978-80-8153-061-6.

HUPKOVÁ, I.2018. Niektoré nové trendy v živote mladých ľudí. In: *Vychovávateľ.* 2018, č. 7 – 8, s. 39 – 42. ISSN 0139-6919.

KOPECKÝ, K.2014. Stručný úvod do problematiky online vydírání českých dětí se zaměřením na tzv. sextortion. In: *Pediatrie pro praxi.* 2014, č. 6, s. 352 – 354. ISSN 1213-0494.

KOPECKÝ, K. – SZOTKOWSKI, R.2017 *Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru (výzkumná zpráva).* 2017. Dostupné na: www.e-bezpeci.cz

PhDr. Barbora Kuchárová, PhD., MBA, MPH,
výkonná riaditeľka Prima, o.z.

Sexbiznis na Slovensku

Podľa Čermáka (1992) môžeme nájsť prvé zmienky o prostitúcii v súdnom poriadku cisára Karola V., ktorý bol platný od roku 1532. Na základe neho bolo kupliarstvo a napomáhanie k cudzoložstvu trestané vyhostením z krajiny, pranierovaním, odrezávaním uší a bitím trstenicou.
Veľkou odporkyňou prostitúcie bola aj Mária Terézia (1740 – 1780), ktorá taktiež bojovala proti kupliarstvu. Prostitútky a kupliarky boli posielané na nútené práce do Temešváru, oholenú hlavu imnatreli sadzami alebo dechtom. Jozef II. (1780 – 1790), syn Márie Terézie, túto právnu úpravu neskôr zmiernil a zameral sa na zdravotné opatrenia a registráciu prostitútok. Po roku 1848 bola prostitúcia zakázaná a trestná, ale trestanie bolo ponechané v právomoci miestnej polície. Dozor nad prostitútkami prislúchal obecnej zdravotnej polícii, ktorá na základe rozhodnutia č. 4686 z roku 1894 mohla nariadiť prostitútkam lekársku prehliadku a lekár bol povinný ich bezplatne vyšetriť. Pre zaujímavosť Čermák (1992, s. 75) uvádza, že „v roku 1920 bolo na území Československa celkovo 406 bordelov, v ktorých bolo 1306 prostitútok“. Na Slovensku bolo 44 bordelov.
V roku 1922 kontrolovaná prostitúcia zanikla, verejné domyboli zrušené, v dôsledku čoho vo svete, tak ako aj u násčoraz viac prekvitalailegálna prostitúcia. Po roku 1945 bola prostitúcia trestaná v zmysle dekrétu prezidenta republiky č. 88/1945 Z. z. o všeobecnej pracovnej povinnosti. Dekrét dával možnosť národným výborom stíhať osoby, ktoré sa vyhýbajú práci, teda aj prostitútky.

> 65 až 90% prostitútok bolo vystavených sexuálnemu násiliu zo strany mužských príbuzných či priateľov už v detstve.

Osoby prichytené pri prostitúcii boli zaraďované do nápravných pracovných táborov. Ako uvádza Čermák (1992), ďalšiu právnu úpravu priniesol zákon z roku 1950, ktorý znovu netrestal samotnú prostitúciu, ale spôsob získavania prostriedkov na obživu. Podobne ani novela tohto zákona z roku 1956 nepriniesla nič nové. Až Trestný zákon z roku 1961, zákon č. 140/1961 Z. z., priniesol zmeny. S výrazom prostitúcia sa stretávame v dvoch prípadoch:

- § 203, ktorý hovorí: kto sa sústavne vyhýba poctivej práci a zaopatruje si prostriedky na obživu prostitúciou, hazardnou hrou alebo inými nekalými spôsobmi;
- § 204 – kupliarstvo.

O AUTORKE

PPhDr. Barbora Kuchárová, PhD., MBA,MPH,
pracuje v OZ PRIMA od jeho založenia v roku 1998. V roku 2002 sa stala riaditeľkou organizácie. OZ Prima spolu s OZ Odyseus a OZ Storm patrí medzi tri organizácie na Slovensku, ktoré sa venujú téme sexbiznisu.

Na Slovensku sa prostitúcia právne považovala za formu príživníctva a bola trestaná na základe §203 do roku 1989 (Madliak, 1991).

ZÁKLADNÉ POJMY

Z kriminologického hľadiska Madliak a Baňacký (2003, s. 38) tvrdia, že „prostitúcie sa dopustí ten, kto za odplatu alebo za účelom dosiahnutia určitej výhody alebo záujmu súloží alebo vykonáva činnosť za účelom sexuálneho ukojenia partnera bez citového vzťahu a bez ohľadu na výber partnera.“
Za klasickú prostitúciu možno podľa Ondrejkoviča (2000,s. 155) pokladať „poskytovanie sexuálnych služieb z ekonomických dôvodov, pričom ani tu nemusí byť dôvodom výlučne sociálna núdza, chudoba alebo nedostatok. Prostitúcia môže mať i charakter prostriedku dosahovania spoločenskej alebo profesijnej kariéry a úspechu.“
V roku 2005 prešiel Trestný zákon č. 140/1961 Z. z. novelizáciou a nový zákon č. 300/2005 nadobudol účinnosť k 1. januáru 2006. Došlo k zmene a prostitúcia bola konečne definovaná v § 132 . „Prostitúciou sa na účely tohto zákona rozumie uspokojovanie sexuálnych potrieb iného súložou, iným spôsobom pohlavného styku alebo iným obdobným sexuálnym stykom za odmenu.“
O prostituujúcej osobe hovoríme ako o osobe predávajúcej svoje telo za odmenu. Môže to byť žena, muž, ale aj dieťa. Osoby poskytujúce platené sexuálne služby je možné nájsť prakticky vo všetkých vrstvách spoločnosti (Matoušek a kol., 2005). K predchádzajúcim pojmom je potrebné dodať aj pojem klient prostitúcie. „Bez klienta niet prostitúcie“ (Kolenčík, 2000, s. 94). Klient je v štruktúre prostitúcie ten, kto nie je nikde registrovaný, málokedy je stíhaný.
Ak vychádzame z definície Eernstman-Mongardovej, tak „kupliar alebo pasák je osoba, vo väčšine prípadov muž, ktorá žije zo zárobku prostitútok“ (Kolenčík, 2000, s. 94). Pasák nemusí byť len milencom ženy alebo jej ochrancom a ich kontakt nemusí byť vždy náhodný. Pasáci prostredníctvom inzerátov na brigády, kastingov na modelky a v disko kluboch vyhľadávajú nové dievčatá a lákajú ich alebo nútia do prostitúcie. Pasáci využívajú naivitu žien a takýmto spôsobom si získavajú peniaze pre seba (Kolenčík, 2000).
Podľa § 367 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. kupliarom je osoba, ktorá: zjedná, pohne, zvedie, využije, získa alebo ponúkne niekoho na vykonávanie prostitúcie, koristí z prostitúcie vykonávanej iným.

TYPY OSÔB PRACUJÚCICH V SEXBIZNISE

Typy prostitútok podľa Chaleila:

- profesionálky, ktoré vykonávajú svoju prácu pravidelne, ide o ich jediné zamestnanie buď legálne, alebo ilegálne;
- poloprofesionálky, ktoré sú tanečnicami alebo striptérkami a z času na čas si nájdu aj klienta medzi divákmina sexuálny vzťah, aby si zlepšili svoju finančnú situáciu;
- príležitostné,sem patria ženy, ktoré pochádzajú z rôznych sociálnych vrstiev, majú rôzne problémy a rôzne zámery, na základe ktorých sa púšťajú do prostitúcie;
- hostesky alebo barové tanečnice a tiež masérky, ktoré pracujú v masážnych salónoch.

Ďalej poznáme rozdelenie prostitúcie podľa prostredia, v ktorom je prostitúcia vykonávaná. Podľa Chmelíka (2003) orientačne sa dá vymedziť šesť základných foriem.

> Podľa medzinárodných výskumov je priemerný vek dievčat, ktoré sa dostávajú na trh s ľuďmi, asi 14 rokov.

„Ide o privátnu prostitúciu, hotelovú prostitúciu, bytovú prostitúciu, barovú prostitúciu, pouličnú a diaľničnú prostitúciu“ (Kolenčík, 2000, s. 101).
Pri tejto cieľovej skupine sa často prelínajú viaceré skupiny klientely streetworku. Pouličné prostitútky a homoprostitúti túto prácu veľmi často vykonávajú z dôvodu svojej závislosti od drog, aby získali potrebné financie,a ak takto fungujú dlhší čas, niekedy sa z nich stávajú aj bezdomovci (Sumegh In: Bednářová –Pelech, 2003).

SÚČASNOSŤ SEXBIZNISU NA SLOVENSKU

Odborníci pracujúci so ženami, ktoré sú alebo boli prostitútkami, jednoznačne poukazujú na príčiny: nevhodné podmienky v čase dospievania, diskrimináciu, zneužívanie a nedostatočné vzdelanie, čo sa prejavilo ako súčasť sociálneho zázemia týchto žien. Prieskumy tiež ukázali, že 65až 90 percent prostitútok bolo vystavených sexuálnemu násiliu zo strany mužských príbuzných či priateľov už v detstve. Podľa medzinárodných výskumov je priemerný vek dievčat, ktoré sa dostávajú na trh s ľuďmi, asi 14 rokov (Kolenčík, 2000).
Na základe odhadov občianskeho združenia Odyseus, ktoré ako partnerská organizácia celoeurópskeho projektu TAMPEP mapovalo v rokoch 2008 – 2009 sexbiznis na Slovensku, u nás v súčasnosti v oblasti poskytovania sexuálnych služieb pracuje asi 7 500 ľudí. „Z mapovania na Slovensku vyplynulo, že drvivá väčšina osôb pracujúcich v sexbiznise pochádza zo Slovenska, a to až 98 percent,“ uviedla Ľubica Tornóczyová z občianskeho združenia Odyseus. Zvyšné dve percentá predstavujú podľa jej slov migrantky, výlučne ženy (http://tvnoviny.sk/spravy/domace/v-sex-biznise-u-nas-pracuju-najma-slovenky.html).

> O prostituujúcej osobe hovoríme ako o osobe predávajúcej svoje telo za odmenu. Môže to byť žena, muž, ale aj dieťa. Osoby poskytujúce platené sexuálne služby je možné nájsť prakticky vo všetkých vrstvách spoločnosti.

LITERATÚRA

BEDNÁŘOVÁ, Z. –PELECH, Ľ. 2003. *Slabikář sociální práce na ulici*. 1. vyd. Brno: Akcent, 2003. 104 s. ISBN 80-7239-148-8.

ČERMÁK, M. 1992. *Povolání: Děvka*. Praha : 1992. 91 s. ISBN 80-85336-26-X.

CHMELÍK, J. a kol. 2003. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1. vyd. Praha: 2003. 201 s. ISBN 80-7178-739-6.

KOLENČÍK, M. 2000. *Svet nepoznanej reality: história a súčasnosť prostitúcie*. 1. vyd. Žilina : L.A.X.media, 2000. 215 s. ISBN 80-968498-67.

MADLIAK, J. 1991. *Trestnoprávne a kriminologické aspekty prostitúcie*. In Právny obzor. 1991. Roč. 74, č. 7.

MADLIAK, J. – BAŇACKÝ, M. 2003. *Prostitúcia v minulosti a dnes*. In Sexuológia. 2003. Roč. 3, č. 2.

ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava : 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.

TAMPEP International Foundation, 2009. *Sex work migration health*.

TAMPEP International Foundation, 2009. *Work safe in sex work*.

Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, v platnom znení.

PhDr. Soňa Holúbková,
riaditeľka pracoviska Rady pre poradenstvo v sociálnej práci, Žilina

Križovatky života

Niekedy život prebieha plynulo ako rieka, niekedy zaskočí prekážkami, prekvapeniami, úplne novými situáciami. Vtedy sa človek ocitne v bode, keď musí svoj život prehodnotiť, nanovo usporiadať a vybrať si najlepší smer. Je veľmi dobré, ak sa môže vtedy s niekým poradiť, požiadať o informácie, urobiť si prehľad nových možností.

ZÁKON O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH

Ak nestačia prirodzené kontakty a podpora najbližších ľudí, nasleduje **zákon o sociálnych službách**. Máme na mysli zákon č. 488/2008 Z.z. zákon o sociálnych službách. Ten ponúka niekoľko nástrojov (sociálnych služieb), ktoré môžu byť navigáciou, ako sa do nepriaznivej sociálnej situácie nedostať, ako ju vyriešiť alebo zmierniť jej následky pre samotného človeka, rodinu či komunitu. Zameriava sa na zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopností človeka viesť samostatný život a byť súčasťou spoločnosti. V zákone sa nezabúda na zabezpečenie základných potrieb človeka, pokiaľ nemá možnosti ich naplniť sám. Podporuje riešenia krízovej situácie jednotlivca aj rodiny a zároveň chce zabrániť ich vylúčeniu zo spoločnosti. Zabezpečuje aj starostlivosť o dieťa, ak to rodina potrebuje.

NEPRIAZNIVÁ SOCIÁLNA SITUÁCIA

Tento zákon vymedzuje **nepriaznivú sociálnu situáciu** ako ohrozenie človeka sociálnym vylúčením alebo obmedzením jeho schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy

- z dôvodu, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb;
- pre svoje životné návyky, spôsob života, závislosť od návykových látok alebo škodlivých činností;
- pre ohrozenie vývoja z dôvodu zdravotného postihnutia, ak ide o dieťa do 7 rokov;
- pre ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav;
- ak má vek potrebný na starobný dôchodok;
- pre výkon opatrovania človeka s ťažkým zdravotným postihnutím;
- pre ohrozenie správaním iných osôb alebo ak sa stala obeťou správania iných;
- pretože zotrváva v priestorovo segregovanej lokalite, kde je koncentrovaná a generačne reprodukovaná chudoba;
- z dôvodu straty bývania alebo ohrozenia stratou bývania.

Ako sa možno v medzných situáciách, na križovatke života, zorientovať?

SOCIÁLNE PORADENSTVO

Jedným z nástrojov je **sociálne poradenstvo**, odborná činnosť na pomoc fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii.
Základné sociálne poradenstvo slúži na poznanie povahy problému fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, môže poskytnúť základné informácie o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci.
Špecializované sociálne poradenstvo objavuje príčiny vzniku, charakteru a rozsahu problémov a poskytuje konkrétnu odbornú pomoc. Zoznam všetkých registrovaných poradní je možné nájsť na webovej stránke Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/.

PREVENCIA

V zákone 488/2008 Z.z. je dôraz kladený na **preventívne aktivity**, ktoré by mali predchádzať rizikovému správaniu a rizikovým situáciám.
Jednou z náročných životných situácií je aj skutočnosť, že sa rodičom narodí dieťa so zdravotným postihnutím. To väčšina rodín neočakáva, a preto je potrebná citlivá a primeraná podpora rodinám, aby túto novú situáciu zvládli.
Poskytovateľov tejto sociálnej služby je možné vyhľadať v centrálnom registri poskytovateľov sociálnych služieb cez vyhľadávač **služby včasnej intervencie**.
Po návšteve rodiny a vytvorení vzťahu dôvery nastupuje **stimulácia komplexného vývinu dieťaťa so zdravotným postihnutím**. To zahŕňa okrem podpory všestranného rozvoja a posilnenia schopností dieťaťa aj **podporu pre členov rodiny**, aby získali schopnosti starať sa o svoje dieťa a podporovať jeho rozvoj v domácom prostredí. Táto služba je zameraná na rodinu s dieťaťom do sedem rokov, ak je jeho vývin ohrozený z dôvodu zdravotného postihnutia.

KRÍZOVÁ INTERVENCIA

Ďalším vážnym ohrozením na ceste životom môže byť strata bývania či užívanie návykových látok. Vtedy by mali pomôcť **sociálne služby krízovej intervencie**, ktoré môžu mať aj nízkoprahový charakter. Toto by malo uľahčiť kontakt a prístup k sociálnym službám. Na Slovensku funguje aj terénna sociálna služba krízovej intervencie, ktorá sa zameriava na vyhľadávanie ohrozených ľudí, na poskytovanie sociálneho poradenstva, sociálnej rehabilitácie, pomoci pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a utváranie podmienok na výdaj stravy alebo výdaj potravín.

SOCIÁLNE SLUŽBY PRE OBČANOV SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM, DETI A SENIOROV

Ak človek v nepriaznivej sociálnej situácii potrebuje podporu a je odkázaný na sociálnu službu len na určitý čas počas dňa, môže využiť **denný stacionár**. V dennom stacionári sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, stravovanie, zabezpečuje sa rozvoj pracovných zručností a záujmová činnosť.
Ak sa v dennom stacionári poskytuje sociálna služba deťom, poskytuje sa im výchova.
Ak sa mladý človek so zdravotným postihnutým chce osamostatniť, môže využiť **služby zariadenia podporovaného bývania**, ktoré je pre ľudí od 16 rokov, ak sú odkázaní na dohľad, pod ktorým sú schopní viesť samostatný život. Za dohľad sa považuje usmerňovanie a monitorovanie pri zabezpečovaní úkonov sebaobsluhy, starostlivosti o svoju domácnosť a základných sociálnych aktivít.
Okrem dohľadu tu môžu ľudia dostať aj ubytovanie, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, vykonáva sa sociálna rehabilitácia.

> Cieľom komunitnej rehabilitácie je obnova alebo rozvoj fyzických, mentálnych a pracovných schopností osoby v nepriaznivej sociálnej situácii a podpora jej začlenenia do spoločnosti.

Rehabilitačné stredisko je ďalšou možnosťou narozvoj schopností ľudí so zdravotným postihnutím, kde môžu dostať sociálne poradenstvo a sociálnu rehabilitáciu, ale aj ubytovanie, stravovanie a ďalšie činnosti potrebné na život, avšak len na určitý čas.
Najväčšiu istotu, ale aj najviac obmedzení v rámci inštitúcie poskytuje d**omov sociálnych služieb**, kde sa poskytuje podpora v najvyššej miere a najširšej škále. Od sociálneho poradenstva cez ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, rozvoj pracovných zručností, záujmovú činnosť až po úschovu cenných vecí.

Od roku 2014 možno zaregistrovať nový DSS len s ambulantnou alebo týždennou formou. Všetky dovtedy zaregistrované DSS však môžu naďalej poskytovať sociálne služby aj celoročnú formu pobytu.

Ak človek potrebuje ešte viac podpory, má zdravotné postihnutie, ktorým je najmä Parkinsonova choroba, Alzheimerova choroba, pervazívna vývinová porucha, skleróza multiplex, schizofrénia, demencia rôzneho typu etiológie, hluchoslepota, AIDS alebo organický psychosyndróm ťažkého stupňa, môže požiadať o pobyt **v špecializovanom zariadení**.

TERÉNNE SOCIÁLNE SLUŽBY

Ak je človek odkázaný na pomoc inej osoby a potrebuje pomoc pri sebaobsluhe, v starostlivosti o domácnosť a pri základných sociálnych aktivitách a chce zostať doma, môže požiadať o **opatrovateľskú službu**.

Prepravná služba sa poskytuje ľuďom s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorí sú odkázaní na individuálnu prepravu. Posudok o tom vydáva príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny na účely kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia podľa zákona č. 447/2008 Z.z. Túto službu môžu využívať aj občania s nepriaznivým zdravotným stavom, ktorí sa preukazujú potvrdením poskytovateľa zdravotnej starostlivosti.
Ľudia so zrakovým alebo mentálnym postihnutím môžu využívať **sprievodcovskú a predčitateľskú službu**. Môžu mať sprievod na základné sociálne aktivity a na predčítavanie.
Ak je človek odkázaný na tlmočenie v posunkovej reči, artikulačné tlmočenie alebo taktilné tlmočenie, môže využiť **tlmočnícku službu**.
Ak má človek ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav a je odkázaný na pomôcku, môže využiť službu **požičiavanie pomôcok**.

O AUTORKE

PhDr. Soňa Holúbková
Skončila štúdium psychológie na Karlovej univerzite v Prahe a od začiatku profesionálnej kariéry pracovala s ľuďmi – najprv vo veľkej fabrike, potom ako kurátorka pre mládež a riešenie ich kritických situácií, psychologička v manželskej poradni a neskôr riaditeľka denného pobytu pre zdravotne postihnuté deti a mládež, na ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny. Doteraz je aktívna v treťom sektore – v oblasti poradenstva, sociálnych služieb a zvyšovania kvality života ľudí s postihnutím v bežnom živote v susedstve ďalších ľudí. Od roku 1990 spoluorganizovala medzinárodný festival tvorivosti a fantázie Jašidielňa, ktorý po 25 ročníkoch naplnil svoje poslanie, a následne komunitný festival Inter Nos (Medzi nami), ktorého 5 ročníkov spojilo rôzne organizácie v Žiline na podporu prijatia všetkých ľudí. Jej cieľom je vytvárať zmysluplné príležitosti na zapojenie všetkých ľudí v spoločnosti, aby nikto nezostal mimo.

Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci sú určené ľuďom s nepriaznivým zdravotným stavom, aby sa zabránilo vzniku krízovej sociálnej situácie alebo zabezpečilo jej riešenie. Ide o poskytovanie nepretržitej dištančnej hlasovej, písomnej (krátka textová správa) alebo elektronickej komunikácie s uvedenou osobou prostredníctvom signalizačného zariadenia alebo audiovizuálneho zariadenia napojeného na centrálny dispečing, ktorý zabezpečí potrebnú pomoc na základe vyslaného signálu potreby pomoci.

ODĽAHČOVACIA SLUŽBA

Ak niekto opatruje človeka s ťažkým zdravotných postihnutím a potrebuje nevyhnutný odpočinok, aby si uchoval telesné aj duševné zdravie, môže požiadať o **odľahčovaciu službu** najviac na 30 dní kalendárneho roka.

Pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností je sociálna služba poskytovaná opatrovníkovi, fyzickej osobe, ktorá má záujem vykonávať funkciu opatrovníka, a fyzickej osobe, ktorá si sama nedokáže uplatňovať a chrániť práva a právom chránené záujmy. Pri takejto službe môže ísť o:

- zastupovanie fyzickej osoby v konaní o obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony;
- podporu pri spisovaní návrhov na súd na začatie konania o obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony;
- spoluprácu so zariadeniami, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, súdmi a ďalšími osobami pred začatím konania a počas konania o obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony;
- vyhľadávanie a prípravu fyzických osôb, ktoré majú záujem vykonávať funkciu opatrovníka a prípravu opatrovníkov na výkon opatrovníckych práv a povinností.

Pre ľudí v dôchodkovom veku, s ťažkým zdravotným postihnutím alebo nepriaznivým zdravotným stavom, rodiča s dieťaťom alebo starého rodiča s vnukom či vnučkou sú určené služby **denného centra**, ktoré zabezpečuje sociálne poradenstvo a záujmovú činnosť.

> V zákone máme časť o komunitnom rozvoji, komunitnej práci a komunitnej rehabilitácii. Je to dôležitá oblasť podpory ľudí v menších miestnych lokalitách, kde môžu veľmi rýchlo reagovať na potreby ľudí a predchádzať vzniku nepriaznivých sociálnych situácií.

Pre ľudí odvážnych a samostatných, ktorí potrebujú pomoc pri prevádzke domácnosti, pri hospodárení s financiami, pri organizovaní času, podporu pri zapájaní do spoločenského i pracovného života, pri podpore osobných záujmov a pri podpore spoločensky primeraného správania, máme v zákone novú formu podpornej služby – **podporu samostatného bývania**.

Ak sa človek dostane do situácie, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojenie základných životných potrieb alebo má ťažké zdravotné postihnutie, alebo dovŕšil dôchodkový vek, môže:

- dostávať stravu v **jedálni** alebo prostredníctvom donášky stravy do domácnosti;
- mať podmienky na pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva v **práčovni**;
- mať podmienky na vykonávanie základnej osobnej hygieny v **stredisku osobnej hygieny**.

> Problémy sa najlepšie riešia tam, kde vznikajú. Komunitná práca má preto do budúcnosti najdôležitejšiu úlohu podporiť všetkých svojich občanov v náročných životných situáciách na križovatke života tak, aby neboli vylúčení a našli spolu optimálnu cestu nového riešenia.

KOMUNITNÁ PRÁCA

V zákone máme časť **o komunitnom rozvoji, komunitnej práci a komunitnej rehabilitácii**. Je to dôležitá oblasť podpory ľudí v menších miestnych lokalitách, kde môžu veľmi rýchlo reagovať na potreby ľudí a predchádzať vzniku nepriaznivých sociálnych situácií. Komunita má najlepšie príležitosti nájsť riešenia miestnych sociálnych problémov formou svojpomoci, prostredníctvom spolupráce rodiny, obce, školy, zamestnávateľov, poskytovateľov sociálnych služieb a zdravotnej starostlivosti. Cieľom komunitnej rehabilitácie je obnova alebo rozvoj fyzických schopností, mentálnych schopností a pracovných schopností osoby v nepriaznivej sociálnej situácii a podpora jej začlenenia do spoločnosti. Problémy sa najlepšie riešia tam, kde vznikajú. Komunitná práca má preto do budúcnosti najdôležitejšiu úlohu podporiť všetkých svojich občanov v náročných životných situáciách na križovatke života tak, aby neboli vylúčení a našli spolu optimálnu cestu nového riešenia. Tieto spôsoby najviac odrážajú potreby ľudí, sú efektívne, finančne menej náročné a podporujú vzťahy medzi ľuďmi.

LITERATÚRA

https://www.vssr.sk/clanok-z-titulky/vladna-novela-zakona-o-socialnych-sluzbach-ktora-nadobuda-ucinnost-1-1-2022-2.htm/

https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-448/2008

Jůn, Hynek. 2021. **Když běžné postupy selhávají** (Jak hledat reálná řešení složitých situací v sociálních službách). Vydavateľstvo Pasparta, 2021.

Mgr. Lucia Bokorová
Slovenský inštitút logoterapie

Hľadanie zmyslu života u detí v náhradnej starostlivosti

Biologická rodina sa nahrádza ťažko. Hoci nefunguje alebo funguje len čiastočne, mama a otec sú pre dieťa dvaja jedineční ľudia, ktorí sa nedajú celkom nahradiť, len zastúpiť. Ak je vývin dieťaťa v rodine vážne ohrozený, pre dieťa je nutné zabezpečiť náhradnú formu starostlivosti, napríklad aj v centrách pre deti a rodiny. Deti žijúce v nepriaznivých životných podmienkach a následne odlúčené od biologickej rodiny zažívajú vo väčšine prípadov traumatickú udalosť, niekedy menej rozsiahlu, v iných prípadoch rozsiahlu.

FRANKLOVA LOGOTERAPIA A EXISTENCIÁLNA ANALÝZA

Základnou myšlienkou Franklovej logoterapie je sloboda voľby človeka navzdory okolnostiam a zodpovednosť, ktorá prichádza so slobodnou vôľou človeka (Armstrong, 2016). Ďalším zásadným princípom je, že ľudský život má zmysel za každých okolností a každý človek musí sám objaviť potenciál k zmyslu v každej situácii (Armstrong, 2016).

Začiatkom 20. storočia prišla mladá vedná disciplína psychoterapie s predstavou, že kvalita detstva osudovo predurčuje celý život človeka. Ako protipól vznikla existenciálna filozofia, ktorá chápala človeka ako toho, ktorý musí nájsť svoje bytie sám, ktorý má slobodnú vôľu konať. Práve v tejto existenciálnej filozofii má logoterapia svoje korene. Frankl si uvedomil existenciu prvku duchovnej slobody človeka, ktorá nie je slobodou od niečoho, od nejakých vplyvov, ale je slobodou k niečomu, slobodou, ktorá umožňuje ešte raz zaujať postoj k všetkým vplyvom a buď s nimi súhlasiť, alebo ich poprieť, nasledovať ich, alebo im odporovať (Lukasová, 2009).

AKO BY TO VYZERALO, AK BY SME SA NA „BYTIE“ DETÍ V NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI POZRELI Z LOGOTERAPEUTICKÉHO A EXISTENCIÁLNEHO POHĽADU?

Zoberme si príklad dieťaťa, ktoré bolo umiestnené do centra z dôvodu nefunkčnej rodiny, absencie zdravých výchovných zručností u rodičov. Ak výchova dieťaťa negatívne vplývala na jeho komplexný vývin, ak bol narušený raný vzťah matka – dieťa, Lukasová si kladie otázku, čo potom. Z pohľadu logoterapie je možné prekonať determinizmus, pretože človeku zostáva ešte *sloboda* k rozvíjaniu a utváraniu svojej osobnosti podľa vlastnej *vôle*. Ak sa na túto skutočnosť pozeráme z pohľadu výchovy detí v centre, je potrebná vôľa (motivácia) dieťaťa k zmene, k čomu možno dospieť v určitých prípadoch psychologickými intervenciami alebo psychoterapiou, a tak napomôcť vychovávateľom vo výchove dieťaťa. Samozrejme, do výchovy vstupujú dôležité faktory, ako je vzťahová väzba, výchova či vzor. A zároveň traumy, ktoré môžu zasahovať všetky tri dimenzie človeka – somatickú, psychickú a noetickú.

> Človek dokáže premeniť nešťastie na svoj osobný rast. Keď nie je schopný zmeniť svoju situáciu, čelí výzve zmeniť seba samého.

O AUTORKE

Mgr. Lucia Bokorová
Po ukončení štúdia psychológie krátkodobo nadobúdala pracovné skúsenosti v reedukačnom centre pre dievčatá a neskôr začala pracovať ako psychologička v centre pre deti a rodiny, kde pracuje doteraz. Súčasne dobrovoľnícky pracovala ako poradkyňa a neskôr ako koordinátorka dobrovoľníkov v internetovej poradni pre mladých. Je absolventkou 4-ročného psychoterapeutického výcviku v logoterapii a existenciálnej analýze v Slovenskom inštitúte logoterapie – SILOE.

VRSTEVNATÝ DETERMINIZMUS

Na otázku, či môže pre ľudí s dedičnou záťažou, ktorým chýbal vzťah matka – dieťa, rodičovský vzor, pre ľudí s organickým poškodením mozgu či pre tých, ktorí pochádzajú z nefunkčného rodinného prostredia, zostať ešte nejaký priestor na uzdravenie, či môžu lepšie utvárať svoj život a dať svojmu životu zmysel svojpomocne alebo s cudzou pomocou, alebo sú obeťami okolností, sčasti odpovedá *vrstevnatý determinizmus* Paula Weissa (Lukasová, 1997). Weiss hovorí o tom, že princípy, ktoré platia

v makrodeterminizme, v mikrooblasti života očividne neplatia. Tento poznatok prináša so sebou skutočnosť, že dokonca aj v najprimitívnejších biologických sústavách existuje mikropriestor slobodného, nedeterminovaného vývoja. Aj človek má na svojom zložitom vývojovom stupni pri všetkej svojej makrodeterminovanosti aj mikropriestor slobody. Lukasová napríklad hovorí, že nemôžeme byť stále v pokoji, keď máme veľmi labilný a prudký temperament – to je makrodeterminovanosť našimi dedičnými vlohami. Tiež sa nemôžeme správať hrubo a kruto bez pocitov viny, ak sme boli vychovaní, aby sme mysleli na druhých a milovali svojich blížnych. Tu ide o makrodeterminovanosť našou výchovou. V mikrooblasti sú však situácie, v ktorých sa napriek tomu všetkému môžeme rozhodovať slobodne. A to bývajú tie najdôležitejšie rozhodnutia v našom živote, aj keď sa týkajú „iba“ maličkostí. Napríklad sa môžeme rozhodnúť odpustiť človeku, ktorý nám ublížil alebo sa rozhodneme na neho zanevrieť po zvyšok života.

Spomenutý vrstevnatý determinizmus môžeme v kontexte logoterapie vniesť aj do životných príbehov detí umiestnených v náhradnej starostlivosti. Tieto deti, ktoré si so sebou nesú emocionálne zranenia, majú ešte určitú slobodu voľby, určitú možnosť zmeny vo svojom myslení a konaní. Majú ju aj vtedy, keď v detstve nezakúsili dôležitý vzťah matka – dieťa, ak zlyhal rodičovský vzor, keď nie sú schopné zdravého medziľudského vzťahu, pretože ich emočné a sociálne správanie je narušené a nezrelé.

V centrách pre deti a rodiny je priestor pracovať logoterapeuticky najmä s deťmi v pubescentnom a adolescentom veku, ktoré si budujú vlastnú identitu, hľadajú smerovanie a zmysel života. A to prostredníctvom rôznych projektívnych techník, symbolov, tvorivých aktivít či metaforických kariet.

PRÁCA SO SYMBOLICKÝMI KARTAMI TEENAGERS

Jednou z takýchto techník, prostredníctvom ktorej sa dá vniesť do práce s dieťaťom logoterapeutický

Cieľom aktivity „Životný príbeh hrdinu“ je nájsť zmysel v životnej situácii, nájsť zvládacie zdroje, hodnoty, ktoré sú pre pubescenta dôležité. Dospievajúci si má prezrieť karty, vybrať tie, ktoré ho oslovia, a zostaviť z nich príbeh o postave (hrdinovi príbehu), ktorá našla najlepšiu cestu z určitej situácie.

pohľad, sú metaforické asociačné karty Teenagers. Poradenská psychologička Nataliya Buravtsova a umelkyňa Maria Mashtalir vytvorili súbor 72 asociačných kariet odrážajúcich postoje, pocity a očakávania adolescentov (preklad do slovenčiny zabezpečila Mgr. Jana Dejová). Karty zobrazujú viaceré oblasti života adolescentov. Sú vhodné na budovanie vedomia seba, na oslovenie hodnôt (zážitkových, tvorivých, postojových), modulácie postojov k životným situáciám, na hľadanie zmyslu v situáciách a odpovede na otázku: Čo ma môže táto situácia naučiť? Pomocou týchto kariet sa zároveň v logoterapeutickom procese môžu na vedomej úrovni stretnúť s tým, čo im život priniesol, a krok po kroku hľadať a modulovať postoj, ktorý napriek „osudu“ môžu k svojej situácii zaujať.

S kartami je možné pracovať variabilne, využiť tvorivosť a rôzne spôsoby psychologickej práce s deťmi v závislosti od osobnosti dieťaťa. Cieľom aktivity „Životný príbeh hrdinu“ je nájsť zmysel v životnej situácii, nájsť zvládacie zdroje, hodnoty, ktoré sú pre pubescenta dôležité. Dospievajúci si má prezrieť karty, vybrať tie, ktoré ho oslovia, a zostaviť z nich príbeh o postave (hrdinovi príbehu), ktorá našla najlepšiu cestu z určitej situácie. Následne príbeh prerozpráva. Aktivita nesie prvky projekcie. Dieťaťu kladieme doplňujúce otázky, napríklad: Aký je zmysel situácie? Aké úlohy dáva postave život? Ktorým ťažkostiam čelí? Ako sa s nimi vyrovnáva? Čo z neho robí hrdinu? Ako zmení tento príbeh hrdinu? Ktoré hodnoty boli pre hrdinu v živote doteraz dôležité a boli pre neho motiváciou? Čo by v rovnakej situácii povedal/poradil svojmu najlepšiemu priateľovi? Prípadne iné doplňujúce otázky, ktoré psychológovi vyplynú z kontextu intervenčného stretnutia. Môžeme sa tiež pýtať aj otázky v 2. osobe, týkajúce sa priamo mladého dospievajúceho. Zároveň obmenou tvorenia príbehu môže byť vytvorenie vlastného príbehu, situácie, ktorá je pre dospievajúceho aktuálne zaťažujúca, alebo vnútorný konflikt, ktorý vo svojom živote práve prežíva.

ZÁVER

Franklova logoterapia a existenciálna analýza ponúka deťom s neľahkým „osudom“ nádej, že je tu ešte stále priestor slobodnej voľby. Frankl vo svojom diele Hľadanie zmyslu života hovorí: *„Nikdy nesmieme zabúdať, že môžeme nájsť zmysel nášho života aj vtedy, keď sa ocitneme v beznádejnej situácii, keď čelíme osudu, ktorý nemôžeme zmeniť. Lebo to, na čom vtedy záleží, je byť svedkom výhradne ľudského potenciálu a využiť ho – je to potenciál premeniť nešťastie človeka na jeho osobný rast. Keď nie sme schopní zmeniť našu situáciu, čelíme výzve zmeniť seba samého“* (Frankl, 2011, s. 96).

LITERATÚRA

FRANKL, V. 2011. Hľadanie zmyslu života. Bratislava: Eastone Books, 2011. 133 s. ISBN 978-80-8109-159-9.

LUKASOVÁ, E. 1997. Logoterapie ve výchově. Praha: Portál, 1997. 205 s. ISBN 80-7178-180-0.

LUKASOVÁ, E. 2009. Základy logoterapie. Bratislava: Lúč, 2009. 276 s. ISBN 987-80-7114-704-6.

https://www.researchgate.net/publication/292670891_REAL_Therapy_Rational_Emotive_Attachment-Based_Logotherapy_for_Families

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.
Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Katedra věd o výchově

Občianska komunita ako súčasť sociálnej prevencie

Dnes s ľahkým úsmevom spomínam na jednu situáciu z detstva. Mal som štrnásť rokov a v dedine pri Košiciach, kde sme vtedy bývali, som sa na hlavnej ulici pred krčmou rozprával s pre mňa dôležitým dievčaťom. Keď som sa vrátil o dve hodiny domov, moji rodičia už vedeli, s kým a kde som sa rozprával (a možno aj o čom). „Verejný záujem“ a „verejná kontrola“ boli všadeprítomné.

MINULOSŤ A SÚČASNOSŤ. KONTINUITA?

Tradičná agrárna spoločnosť mala vcelku účinné mechanizmy, ktorými účelne regulovala správanie svojich členov. Ak sa zdravý človek primerane nezapájal do jej fungovania alebo išiel proti nej, bola schopná ho v krajnej situácii exkomunikovať (= vyobcovať). Nie je to minulosť. Aj dnes sa stretávame s formami „exkomunikácie“. V rôznych spoločenských organizáciách, v politických stranách, pri neočkovaných proti Covidu-19, ale napríklad aj v médiách – ak ide o prezentovanie názorov, ktoré nie sú v súlade so želaním mainstreamu, teda nehodia sa im do „ich pravdy“ – dochádza najprv k ostrakizácii a následne k úplnému vylúčeniu „neposlušných“ členov.

V nie veľmi dávnej minulosti žiť bez opory členov svojej obce – komunity, bez skutočnej vzájomnosti, bolo temer nemožné. Funkčná obec totiž zabezpečovala nielen spomínanú verejnú kontrolu, ale bez toho, že by to potrebovala verejne deklarovať, cez svojich občanov „dobrovoľníkov“ realizovala to, čo dnes nazývame honosne sociálne služby, sociálna pomoc,

Pokiaľ sa človek cíti mladý a zdravý, môže žiť pomerne dlho v chybnom presvedčení, že sa o seba dokáže postarať celkom sám. Prezentuje to hrdo ako svoju slobodu. Pritom však stačí veľmi málo na to, aby zistil, že sa hlboko mýlil.

„psychologická“ a spirituálna podpora (*Fabián*, 2021). Miestna komunita bola vlastne deinštitucionalizovaným prostredím.Celkom nespochybniteľne bola v minulosti funkčná obec aktívnym faktorom sociálnej prevencie.

Industrializácia, urbanizácia, technický pokrok, mobilita, globalizácia, ale predovšetkým postmodernistické myslenie priviedli človeka k odcudzeniu sebe samému (*Šlosiar*, 2013) ako homo sociabilis. Človek stráca svoju špecifickú identitu v tom, kto je, kam a ku komu patrí. Smeruje k **desocializácii**, k tomu, že je oveľa viac individuálny ako jedinečný, že nechce, aby sa niekto iný do jeho života „staral“, aby ho kontroloval a formoval.

Pokiaľ sa človek cíti mladý a zdravý, môže žiť pomerne dlho v chybnom presvedčení, že ON sa o seba dokáže postarať celkom sám, že je od iných nezávislý. A prezentuje to hrdo ako svoju slobodu. Pritom však stačí veľmi málo na to, aby zistil, že sa hlboko mýlil. Stačí totiž, keď na pár dní vypadne prúd, neteče voda z vodovodu, nie je dostupný internet ani mobilný operátor, príde nejaká prírodná pohroma.

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.
V roku 1972 absolvoval štúdium liečebnej pedagogiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Až do roku 2002 pracoval v špeciálnych výchovných zariadeniach, posledných 12 rokov ako riaditeľ. V deväťdesiatych rokoch spolu s doc. MUDr. Lehotskou založil nepretržitú Linku detskej istoty. V roku 2002 prešiel na akademickú pôdu. Pôsobil na viacerých univerzitách, od roku 2013 je na Univerzite Pardubice, garantuje magisterský študijný program resocializačná pedagogika.

OBČIANSKA KOMUNITA

Napriek tomu, že východiská pre budovanie občianskej komunity nie sú v postmodernom svete zďaleka optimálne, existuje ešte stále značný priestor, v ktorom môže aj v súčasnosti dobre fungovať. Na začiatku možno stačí, keď známy výrok amerického prezidenta J. F. Kennedyho „Nepýtaj sa, čo môže tvoja krajina urobiť pre teba, spýtaj sa, čo ty môžeš urobiť pre svoju krajinu“ nielen parafrázujeme na našu obec, ale ho aj prijmeme a reálne v živote našej obce realizujeme.

Pre funkčnú občiansku komunitu platia rovnaké zásady ako pre komunity terapeutické. Každý občan potrebuje mať pocit, že sa v jej rámci napĺňa týchto šesť okruhov *(Škoviera*, 2019):

- **Prijatie**. Je signálom toho, že je vítaný a ostatní rešpektujú jeho jedinečnú hodnotu. Je to citlivosť na jeho „človečenstvo“, čo je oveľa viac ako len jeho akceptácia.
- **Zdieľanie** (otváranie sa). Je to jednak schopnosť verejne hovoriť o tom, kde a ako vidím problémy (obce, iných, svoje) a počúvať iných s ich videním sveta a skúsenosťami a nepredpojato rozmýšľať o tom, čo hovoria.
- **Participačné** partnerstvo. Je to nielen spoluúčasť, ale aj spolupráca, je to obojstranný proces, ktorý prebieha medzi prijímajúcimi a prijímaným. Je to angažovanosť v prospech celku.
- **Bezpečie**. Je odrazom vzájomnej dôvery, pocitom, že od žiadneho člena komunity nám nehrozí zásadné nebezpečenstvo. Je napĺňaním základnej psychologickej potreby – potreby istoty.
- **Zážitok úspechu**. Ide nielen o dôležitú osobnú skúsenosť, ale aj o budovanie pozitívneho sebaobrazu a identifikáciu so spoločenstvom, v ktorom takýto úspech človek zažíva.
- **Rast** (rozvoj). Je to súbor viacerých faktorov, ktorý vedie k tomu, že jednotlivec vidí vlastný progres a spája ho s komunitou. Komunitu vníma ako súčasť svojej otvorenej budúcnosti.

OBEC – TO SME MY

Jedným z veľmi dôležitých prvkov každého komunitného prostredia je celkom iste práve vystúpenie z vlastnej anonymity spojené s ochotou zdieľať svoje prežívanie. Jednoducho – som tu s vami aj pre vás, ste tu so mnou aj pre mňa.

Pre viacerých to znamená výrazne zmeniť svoje hodnoty a postoje. V súčasných obciach sa totiž často stretávame napríklad s tým, že mnohí občania v nej bývajú, ale trvalý pobyt majú inde. Napriek tomu, že neprispievajú obci v rámci podielových daní, vnímajú svoje čerpanie zo spoločných obecných „dobier“ ako samozrejmé a nárokové. Na to, aby však bola obec skutočne komunitným prostredím, musia jej občania nielen „brať“, ale musia obci aj dávať.

Prvým krokom prevencie sociálnopatologického správania a javov je správanie a konanie nás dospelých.

> Jedným z veľmi dôležitých prvkov každého komunitného prostredia je celkom iste práve vystúpenie z vlastnej anonymity spojené s ochotou zdieľať svoje prežívanie. Jednoducho – som tu s vami aj pre vás, ste tu so mnou aj pre mňa.

Znamená to:
- byť nielen formálne (zapísaný ako obyvateľ), ale skutočne prítomný v obci, byť jej do istej miery k dispozícii;
- byť zodpovedný pri voľbe svojich starostov i poslancov;
- zaujímať sa o susedov a ľudí v blízkom okolí, „nehrať“ sa len na vlastnom piesočku, nebyť ľahostajný k ľuďom ani k prostrediu, byť prosociálny;
- mať odvahu nemlčať o tom, keď sa deje v obci čokoľvek nežiaduce;
- angažovať sa vo verejnom záujme (to znamená: v prospech nás všetkých), zaujímať sa a participovať na fungovaní obce v rozličných oblastiach, napríklad pri záujmových aktivitách;
- byť súčasťou verejnej kontroly, pričom tu platí známe „viac očí viac vidí“;
- zapájať sa do spoločných pracovných skrášľovacích akcií, pretože ak sa na niečom pracovne podieľame, tak nám na „udržateľnosti“ toho aj viacej záleží;
- byť v pozitívnom zmysle lokálpatriotom.

Druhým krokom je snaha a podpora zo strany obce pri vytváraní podmienok na fungovanie širokej a pestrej škály mimoškolských a voľnočasových záujmových aktivít. Práve tie sú nenahraditeľnou súčasťou prevencie sociálnopatologických javov.

ZÁVER

V skutočne pozitívnom občianskom komunitnom prostredí nemôže za „všetko zlé“ len rodina, len škola, len médiá, len covid alebo len partia kamarátov. Má na tom svoj podiel aj naša občianska komunita. Práve v mene tohto „občianskeho princípu“ môžeme pri nevhodnom správaní napríklad, tak ako to bolo úplne bežné v minulosti, upozorniť dieťa nášho suseda aj preto, že ho vnímame tak trocha ako naše. Nemôžeme mať ani problém ponúknuť spätnú väzbu komukoľvek z obce, keď nie je jeho konanie v súlade (alebo je dokonca v rozpore) s uznávanými mravnými a sociálnymi normami. Nemáme žiadny problém porozprávať sa s kýmkoľvek na ulici, pretože sa máme o čom rozprávať.

LITERATÚRA

Fabián, P. 2021. *Možná to jde i jinak: teorie a metody v sociální práci.* Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN978-80-7560-368-5.

Dohnalová, M. 2003. *Občanská společnost: Minulost –současnost – budoucnost*. Vydavatelství CERM. ISBN 80-86258-48-3.

Škoviera, A. 2019. *Terapeutická komunita v špeciálnych výchovných zariadeniach*. Ružomberok: Verbum. ISBN 798-80-561-0642-6,

Šlosiar, J. 2013. Odcudzenie a jeho vplyv na sebapremenu človeka. *Studia Sieradzana*, č. 3/2013, s.1-13.ISSN 2299-2928

Doc. PhDr. Judita Stempelová, CSc.
Slovenský inštitút logoterapie, Bratislava

Pandémia a seniori

Starnutie je súčasťou každého života, nie nadarmo sa hovorí, že dňom narodenia spejeme k zavŕšeniu svojho života, teda k smrti. Toto obdobie „oddychu“ prichádza po krásnom období detstva, keď si človek osvojuje potrebu blízkeho človeka, radosť z hry, skúmanie a objavovanie nových vecí a v neposlednom rade aj upevnenie sebaistoty v spoločenskom kontakte, v komunikácii s rovesníkmi. *„Na začiatku života rozhoduje láska, pokojná starostlivosť o dieťa, ktorému sa usilujeme porozumieť v jeho potrebách a túžbach. Reagujeme na jeho úsmev aj hrkútanie, dávame mu najavo záujem aj radosť zo vzájomného styku. Dieťa, ktoré získava citovú istotu je odolnejšie proti budúcim stresom“* (Štúr, 2007, s. 51).

V búrlivých rokoch dospievania mladým nechýba odvaha, humor ani netradičné správanie. Pre nich je typické osamostatňovanie od dospelých a vytvorenie si vlastných hodnotových vzorcov i štýlov myslenia. Potrebujú sa začleniť do skupín podobných záujmov – kultúrnych, športových, umeleckých a iných, kde sa cítia bezpečne. Dospievajúci, ak majú dostatok podnetov, dokážu objaviť vlastné talenty, čím realizujú svoje záujmy. K tomu ich vedia vhodne usmerniť rodičia, učitelia alebo celkom nečakaný vzor zo spoločnosti, ktorý pre niečo obdivujú. Mladí sa nebadane dostávajú do dospelosti, v ktorej sa predpokladá úplná nezávislosť od rodičov s plnou zodpovednosťou za príjem i pracovnú realizáciu pri dosahovaní vlastných plánov, cieľov i postupného vytvorenia spoločenstva rodiny s príchodom novej generácie. *„Človek počas procesu dozrievania sa má naučiť ‚žiť sám so sebou‘ – ide o kritérium duševnej stability“* (Lukasová, E., 2020, s. 47). Je to potrebné nielen v manželstve, ale aj vtedy, ak jeden z partnerov nečakane odíde či zomrie v seniorskom veku a druhý je v ťažkom rozpoložení.

> Ľudia, ktorí žijú z nádeji, žijú dlhšie. Ľudia, ktorí žijú z lásky, vidia hlbšie. Ľudia, ktorí žijú z viery, vidia všetko v inom svetle (Lothar Zenetti, In Lukasová, s. 45).

Pri pohľade na celoživotnú cestu človeka skúmame podmienky zdravia s jeho podmienenosťou (genetikou i vlastnou účasťou na udržaní zdravia). Odporúčania dobrej zdravotnej kondície sú všeobecne známe (vzťah k prírode, rytmus práce a odpočinku, spánku a bdelosti, vyhýbanie extrémom či prostriedkom vyvolávajúcich závislosti), preto im nevenujeme pozornosť. Dnes sú známe protektívne faktory, ktoré sa podieľajú v dospelosti na prežívaní a vyrovnávaní so starnutím, ako je odolávanie stresu, schopnosť vyrovnať sa so zložitými životnými situáciami, s emočnými výkyvmi, vytvárať si sociálnu oporu a schopnosť tvoriť nekonfliktné medziľudské vzťahy, mať ukotvené hodnoty. L. Lacková (2012, s. 83) zistila, že *„protektívne faktory v interkulturálnom kontexte závisia nielen od hĺbky zážitku, ale aj na človeku samom“* a ovplyvňujú aj samotnú imunitu človeka.

Faktom je, že v seniorskom veku ide o pomalé odbúravanie kognitívnych schopností s možnosťou komplikácie pridružením iných chorôb, ktoré náhle ovplyvnia fyziologický proces starnutia. Stačí, že človek nečakane zostane imobilný, jeho svet sa zúži na malý priestor ohraničujúci jeho fyzické i mentálne potreby a z vyrovnaného človeka je depresívny pacient. Samotné zhoršenie zraku a sluchu zužuje vonkajšie podnety, nehovoriac o novopamäti, ktorá robí seniorom najväčšie starosti. V dôsledku toho strácajú veľa času, stále niečo hľadajú alebo sa opakovane vracajú k činnosti, ktorú už skončili. *Badať aj zmeny v emočnej sfére, na jednej strane ich oslabovanie, na strane druhej precitlivenosť na maličkosti s výrazným afektívnym prejavom. Sú to dôsledky s organickou podmienenosťou, pričom ich začiatok je značne individuálny* (Pribišová, In Heretik a spol., 2007).

Starobu nemožno merať hodnotami ani predstavami mladých. Na druhej strane je potrebné sa na starobu pri-

O AUTORKE

Doc. PhDr. Judita Stempelová, PhD.,
je klinická psychologička a logoterapeutka s praxou v oblasti zdravotníctva a sociálnej práce. V roku 1983 po založení Kabinetu klinickej psychológie ILF sa podieľala spolu s prof. O. Kondášom na špecializácii klinických psychológov na výkon prác v zdravotníckych zariadeniach. Na Katedre psychológie FF Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2000 iniciovala založenie Inštitútu existenciálnej psychológie a noo-logoterapie, ktorý viedla do roku 2004 ako vedecké pracovisko univerzity. Od roku 2006 až 2014 učila na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, kde jej zásluhou bola založená Katedra psychológie. Pôsobila v zahraničných misiách na projektoch týkajúcich sa psychologicko-sociálnej problematiky. Vzdelanie v logoterapii získala vo výcviku prof. Popielského, ktorý bol žiakom a osobným priateľom prof. V. E. Frankla. V súčasnosti pracuje v Slovenskom inštitúte logoterapie (SILOE) ako lektorka a certifikovaná psychoterapeutka.

praviť a vyzbrojiť vnútornou silou, osobnou slobodou a istotou vlastnej hodnoty už v čase dospelého veku. Ak nám čosi chýba z predchádzajúcich životných období, potom bude problematická aj naša adaptácia na starobu. Na druhej strane badáme, že mnohí seniori sú aktívni aj v penzijnom veku, niektorí umelci i vedci vytvorili vrcholné diela práve v tomto veku. Ide hlavne o tých seniorov, ktorí napriek osobným obmedzeniam vedia prekonávať prekážky života, pomáhať iným, obetovať sa v prospech nevládnych či verbálne povzbudzovať mladších ľudí. Sú to ľudia, ktorí nelamentujú nad tým, čo bolo, ani sa nevracajú ustavične k spomienkam z minulosti, ani sa neoddávajú ružovej perspektíve, ale hľadia na súčasné dni, mesiace a roky ako na príležitosť, ktorú musia využiť na odovzdanie pozitívneho posolstva mladej generácii. Možno takto vyrovnaných seniorov nie je v populácii až tak veľa, ale sú stabilným pilierom svedčiacim o tom, ako možno znášať utrpenie, strach, dennú nepohodu bez obťažovania iných. Čerpajú z hĺbky múdrosti minulých generácií, ktoré sa museli boriť s rôznymi ťažkými životnými údermi vo vojne, v biede, v chudobe, vedeli znášať bolesť i nedostatky, pritom sa nebáli prijať deti, vychovávať nové generácie. Nezanedbateľná je ich sila pochádzajúca z duchovnosti, založená na viere, nádeji a láske. Láska ako významná hodnota v živote človeka je pre nich naplnením, lebo veria, že sa nikdy nestráca, objavuje sa v rozličných podobách a je žriedlom ich duševnej vyrovnanosti.

SENIORI A PANDÉMIA

Seniori sú veľmi citliví na vonkajšie udalosti. Plynie z toho strach z budúcnosti, čo s nimi bude, keď sa ekonomická stránka zhorší a oni budú „hladovať“, nebudú mať z čoho zaplatiť nájomné, dostanú sa na zoznam neplatičov, prípadne im bude hroziť exekúcia bytu. Boja sa opustenosti či samoty, keď budú imobilní, nepredvídaných spoločenských a ekonomických zmien (Pronzato, A., 2006, s. 71). Počas pandémie sa seniori a chorí ľudia stali rizikovou skupinou, ktorá najviac potrebovala povzbudenie. Mali sme príležitosť sledovať reakcie v prvej vlne pandémie Covid-19, keď boli nemocnice a sociálne zariadenia zatvorené a seniori zostali bez možnosti kontaktu s blízkymi. Narastali úzkostné stavy, depresie, rôzne akútne emočné poruchy, nespavosť, podráždenosť a frustrácia vyžadujúca si medicínsku starostlivosť, a to nielen u starších ľudí, ale v celej populácii. Dokonca aj po odznení akútnych príznakov si niektorí ľudia stále umývali ruky, merali teplotu či tlak a venovali zvýšenú pozornosť sebapozorovaniu. Spojenie ťažkostí a nudy (čas bez aktivity) predstavuje zdroj konfliktov pre bezvýznamné maličkosti či útokov rôznych druhov. Voči tomu pomáha hľadanie zmysluplnej činnosti, zapájanie všetkých tvorivých schopnosti človeka, , aby sme našli východisko pre aktuálnu situáciu. Prof. Frankl sa v koncentračnom tábore často zamýšľal, čo by mal urobiť, aby jeho deň mal zmysel. Prihovoril sa človeku, vyhľadal tých, čo najviac trpeli. Aj v sociálnom zariadení možno užitočne využiť čas – nejakou činnosťou či primeranou tvorivou prácou, komunikáciou cez telefón či internet. Pozitívnym posilnením je nezanedbávať režim dňa a podľa možnosti stále zapájať zdravých seniorov, aby dbali na rokmi vytvorené stereotypy. Zmysel sa dá hľadať aj v tichu, v rozhovore s najvnútornejším hlasom – svedomím, ktoré môže odviesť pozornosť od sebaľútosti a žiadostivosti, od precitlivenosti k rozumnej miernosti. Cesta k svojmu emocionálnemu jadru v pokore nám pomôže pochopiť aj správanie iných. Vážnou otázkou je správanie detí k seniorom počas pandémie, ktoré v obave, aby rodičov nenakazili, celkom vylúčili osobné návštevy a starkým pred dverami nechávali nákup či iné potrebné veci. Porušila sa tým vzťahová citová väzba, preto je teraz čas na jej nápravu.

Pandémia spomalila celé dianie vo svete, zastavila naháňanie ľudí za peniazmi. Každý si môže položiť otázku: Ako pandémia ovplyvnila moje konanie? Ako som sa k nej postavil? Ak viem odpovedať s rozvahou, nenechám sa vyrušovať vonkajším chaosom. Niekedy si treba udržiavať odstup aj voči vonkajšiemu spoločenskému dianiu, a pritom dodržiavať pravidlá a nariadenia, ktoré sú rokmi overené ako pozitívne. U osôb, ktoré sú nejakým spôsobom narušené (závislé, hysterické či úzkostné) sa objavuje neprimerané konanie. Ide o zlostné reakcie až agresivitu, nerešpektovanie zákonov prírody, presadzovanie rôznych internetových klamných informácií. Keďže si ani sami nevieme dosť dobre predstaviť, ako sa bude vyvíjať situácia vo svete po pandémii, nie sme schopní odhadnúť svoju budúcnosť, preto by sme si mali zachovať istý pokoj v rozhodovaní. Formujme svoje myslenie a netrvajme prehnane na svojich názoroch a myšlienkových nastaveniach. Snažme sa byť tolerantnejšími, pokúsme sa „obuť si topánky iných“ a prijať dobre mienenú myšlienku bez toho, aby sme iných upodozrievali zo zlých úmyslov. Nemusíme každý názor prijať, ale môžeme dať príležitosť druhým vyjadriť sa, nepodceňovať ich názor a vedieť argumentovať, v čom je podľa nás ich názor nesprávny.

Predpokladajme, že sa epidémia neskončila, že nás ešte niekoľko rokov bude trápiť. Snažme sa nájsť východisko pre každý deň. Neseďme so založenými rukami, ale pozrime sa von, či tam pre nás nie je nová príležitosť – možno nová práca, zaujímaví ľudia, rozkvitnutá príroda, ale i zanedbaní ľudia, o ktorých sa nemá kto postarať, napríklad starý človek, ktorý si nevie odniesť nákup. Každý deň je plný príležitostí; som obdarený rozumom, tvorivosťou, lepším poznaním, ale aj láskou a citom. Treba otvoriť nielen oči dokorán, ale vyzvať aj svoje „ja“, aby sa aktívne chopilo ponúknutých príležitostí a nežialilo za tým, čo nemôže robiť.

LITERATÚRA

PRIBIŠOVÁ, K: 2007. Klinická psychológia vyššieho veku. s. 401, in:

HERETIK, A. a kol. (2007) Klinická psychológia. Nové Zámky : Psychoprof., spol. s r. o. ISBN978-80-9322-00-8.

LACKOVÁ, L. 2012. Protektívne faktory v interkultúrnom kontexte. Ostrava : UNIVERSITAS ostraviensis. ISBN 978-80-7464-202-9.

PRONZATO, O. 2006. Staroba – vek nádeje. Trnava : Spolok sv. Vojtecha,. ISBN 80-7462-629-5. ŠTÚR, I. 2007. Podoby života. Poznámky k mentálnej hygiene. Bratislava : MAURO Slovakia, s. r. o. ISBN 978-80-968092-3-3.

Doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD.
manažérka kultúry pre sociálnu prevenciu, Národné osvetové centrum

Behaviorálne závislosti a prevencia

V poslednom období sa do nášho slovníka dostávajú nové pojmy, ako sú **gambling, gaming, sexting, craving či cybersex**. Rovnako bežne ľudia hovoria o závislosti od práce, sociálnych sietí, hazardu, počítačov, mobilov, jedla, sexu či vzťahov, lásky, cvičenia, prestíže, moci, peňazí. Aj keď mnohé z uvedených nelátkových závislostí oficiálne klasifikačné systémy chorôb zaraďujú do iných skupín ako závislosť, iné ich vôbec nepoznajú, je zrejmé, že tieto nelátkové návykové choroby majú s látkovými (drogovými) závislosťami mnoho spoločného.

V pozadí každého závislého spôsobu správania je *„narušenie schopnosti jedinca prežívať príjemné pocity, resp. pocity slasti na základe prirodzených, bežným životom poskytovaných podnetov a situácií, podmienené poruchou funkcie mozgového systému odmeňovania, ktoré vedie u predisponovaných osôb k cielenému opakovaniu náhradných zdrojov príjemných pocitov slasti a blaha. Látkové a nelátkové podnety pôsobiace v určitých dávkach, intervaloch či určitý čas spôsobujú dlhodobé a možno aj trvalé zmeny v neuronálnych okruhoch zodpovedných za prežívanie odmeňujúcich pocitov“* (L. Nábělek, 2008, s. 11). Kľúčovú úlohu z neurobiologického hľadiska zohráva dopamínový systém odmeny v mozgu.

Závislosti sú multifaktoriálne podmienené, avšak v etiológii závislostného správania zohrávajú svoju úlohu okrem iných aj nezvládnuté vývojové úlohy. P. Vondráčková (In Blinka et al., 2015, s. 89) uvádza, že „každá vývinová etapa ľudského života prináša so sebou špecifické potreby, obavy, emócie, spôsoby vnímania a stratégie zvládania“. Väčšina vývinových teórií sa zhoduje v tom, že najdôležitejšie pre vývin človeka sú predovšetkým rané vývinové fázy, naopak, neúspešný prechod cez tieto rané fázy vedie obvykle ku komplikáciám v ďalších vývinových fázach, ktoré sa môžu prejaviť v podobe psychopatologických problémov. O vplyve nezvládnutých vývojových úloh jednotlivca, narušenej schopnosti vzťahov s druhými i k sebe samému, neschopnosti autoregulovať, zvládnuť a uniesť svoje nepríjemné pocity ako o rizikových faktoroch vzniku závislostného správania uvažujú významní adiktológovia K. Kalina (2003), M. Miovský (2008) a ďalší.

Americká psychiatrická spoločnosť (APA) v Diagnosticko-štatistickom manuáli (DSM 5, 2013) hovorí o **návykovej poruche** (angl. addictive disorder), lebo závislosť môže vzniknúť i bez prítomnosti psychoaktívnej substancie, a teda **návykové môžu byť aj niektoré typy správania**. Označované sú ako **nelátkové návykové choroby, behaviorálne závislosti** (K. Skařupová, In Blinka et al., 2015, s. 21) alebo **závislosti od procesov** (Křížová, 2021, s. 37). Ide o takú podobu návykových chorôb, ktorá sa nevytvorila ani vo vzťahu k látke alebo, ani k skupine látok, ale k **určitej činnosti a ďalším faktorom, ktoré sú s touto činnosťou spojené** (I. Křížová 2021, s. 37).

V MKCH-10 (2020) sú nelátkové závislosti zaradené medzi **poruchy osobnosti a správania dospelých** (sem sa zaraďuje patologické hráčstvo, nutkavé kradnutie – kleptománia, nutkavé zakladanie požiarov – pyrománia, trichotillomania – nutkavé vytrhávanie vlasov, a iné návykové a impulzívne poruchy). Podstatou týchto porúch je **chorobná túžba oddávať sa určitej činnosti, jej návykovosť** a v istej miere aj **impulzívnosť a kompulzívnosť**, ktorá je vedomá a žiadaná.

ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY BEHAVIORÁLNYCH ZÁVISLOSTÍ

Podľa Smolíka (In Křížová, 2021, s. 38) možno vymedziť **tri základné charakteristiky behaviorálnych závislostí**:

- je to neschopnosť alebo neochota odolať pokušeniu urobiť to, čo jednotlivca môže potenciálne poškodzovať alebo čo nie je prijímané spoločnosťou,
- narastajúci tlak či určitá forma cravingu, ktorá narastá pred tým, ako sa začne venovať návykovej činnosti, ale ktorá sa zníži v priebehu vykonávania tejto činnosti,
- jednotlivec pociťuje návykovú činnosť ako stav vzrušenia a vedome chce tieto činnosti robiť, avšak po uskutočnení sa dostavia výčitky, hnev alebo ľútosť.

K. Skařupová uvádza, že „prototypom *behaviorálnej závislosti je patologické hráčstvo*, ktoré je najviac pre-

O AUTORKE

Doc. PhDr. Ingrid Hupková. PhD., vyštudovala psychológiu (výchovné poradenstvo) na Univerzite Komenského v Bratislave, kde absolvovala aj rigoróznu skúšku a ukončila doktorandské štúdium. V roku 2019 sa stala docentkou v odbore sociálna práca. Má ukončený dlhodobý výcvik v humanistickej psychoterapii a je členkou Slovenskej psychoterapeutickej spoločnosti. Absolvovala dlhodobý sociálnopsychologický a arteterapeutický výcvik, ako aj výcvik využitia relaxačných techník. Celý svoj profesionálny život pracuje v Národnom osvetovom centre, kde pôsobí v oblasti vzdelávania a sociálnej prevencie. Pôsobila ako vysokoškolská pedagogička, lektorka a trénerka vzdelávania dospelých. Má bohatú publikačnú činnosť a aktívne vystupuje na odborných vedeckých podujatiach. Od roku 2021 je členkou Výboru pre primárnu prevenciu Rady vlády SR pre duševné zdravie ako zástupkyňa Ministerstva kultúry SR. Sedemnásť rokov pôsobí ako odborná redaktorka a zostavovateľka odborného časopisu Sociálna prevencia

skúmanou nelátkovou závislosťou a jeho diagnostické kritériá boli priamo odvodené z drogových závislostí“ (Skařupová, K. In Blinka et al., 2015, s. 22). Medzi impulzívne a návykové choroby podľa S. Fischera a J. Škodu (2014, s. 135) patria okrem patologického hráčstva aj závislosť od práce (vorkoholizmus) a závislosť od nakupovania (oniománia, shopoholizmus).

ŠESŤ KOMPONENTOV ZÁVISLOSTNÉHO SPRÁVANIA

Na základe podobností medzi látkovými závislosťami, hráčstvom a ostatnými behaviorálnymi závislosťami zostavil Mark M. Griffiths (2005) operačnú definíciu publikovanú ako skladačku **šiestich nasledujúcich komponentov**:

1) „zaujatie (saliencia) – označuje stav, keď sa daná aktivita stane tým najdôležitejším v živote jedinca, ktorý trávi väčšinu času jej vykonávaním či premýšľaním o nej,

2) zmeny nálady – odkazujú na akútny účinok na psychiku jedinca, ktorý môže zažívať vzrušenie či pocity úľav,

3) tolerancia – znamená, že dotyčný potrebuje na dosiahnutie efektu viac aktivity než na začiatku,

4) syndróm odňatia – často predstavuje podráždenosť a náladovosť, pri behaviorálnych závislostiach však chýbajú klasické abstinenčné príznaky,

5) konflikt – je kľúčovým komponentom a môže sa prejaviť tak v rovine interpersonálnej (napríklad v podobe problémov vo vzťahoch či v zamestnaní), ako aj intrapsychickej (ako pocity straty kontroly či výčitky svedomia),

6) relaps – je termín pre návrat k pôvodným vzorcom správania po období abstinencie, keď jedinec pomerne rýchlo dosiahne extrémne polohy“ (K. Skařupová, In Blinka al., 2015, s. 23).

Akékoľvek správanie, ktoré napĺňa všetkých týchto šesť kritérií, sa môže podľa Griffithsa považovať za závislosť. Ako autor uvádza, **bez prítomnosti konfliktu** však nemožno hovoriť o závislosti, ale o **excesívnom (nadmernom) používaní**. Ako príklad uvádza online závislosti, pri ktorých jednotlivec trávi veľa času napríklad na sociálnych sieťach bez toho, aby to ohrozovalo jeho bežné fungovanie. Ak je trávenie času v online prostredí či hranie *v súlade s predstavami, nenarúša iné povinnosti, nemožno hovoriť o závislosti ale o excesívnom po/užívaní*. K. Skařupová (In Blinka et al., 2015, s. 24) pripomína, že pre látkové a nelátkové závislosti je spoločný aj priebeh ochorenia a vždy prítomné **silné baženie** (craving), nutkavé užívanie a užívanie na dosiahnutie istého emočného stavu (regulácia emócií).

Popredný český adiktológ K. Nešpor (20015, s. 2) v tejto súvislosti súhlasne dodáva, že práve **craving** – baženie, neovládateľná túžba, nutkanie opakovať správanie – **je „základným stavebným materiálom“ každej závislosti – látkovej aj nelátkovej povahy**. Psychická závislosť prebieha podobne ako závislosť od psychoaktívnych látok, preto sa pri liečbe pristupuje k obom typom závislosti obdobne (I. Křížová, 2021, s. 38).

PODNETY PRE PRIMÁRNU PREVENCIU

Pre pomáhajúce profesie je významné vychádzať zo skutočnosti, že behaviorálne závislosti sa môžu stať problémom ľudí všetkých vekových kategórií, naprieč celého spektra ontogenézy jedinca, z hľadiska veku nie je nikto imúnny. Podľa našich skúseností, žiaľ, špecifická primárna prevencia zameraná kompetentne a odborne na celú širokú oblasť nelátkových závislostí takmer úplne absentuje alebo je vykonávaná náhodne a sporadicky, vôbec nie komplexne ani s dostatočnou profesionálnou erudíciou. Preto je potrebné aktivizovať vzdelávanie multiplikátorov primárnej prevencie v oblasti nelátkových závislostí a zabezpečiť ich kontinuálne vzdelávanie. Nielen psychiater a adiktológ, ale aj celá sieť profesionálov v pomáhajúcich profesiách – psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg, sociálny pracovník, pedagóg a ďalší odborníci v téme duševného zdravia – tvoria sieť profesionálnej prevencie a účinnej pomoci. Vzhľadom na svoju preventívnu kompetenciu majú práve títo odborníci odborný a ľudský potenciál významnou mierou eliminovať výskyt **vysokorizikového správania**.

Na záver príspevku si dovolíme citovať myšlienku A. Škovieru, ktorí poukazuje na skutočnosť, že „*materializácia potrieb, individualizmus, egocentrizmus a časové zameranie temer výlučne na prítomnosť spolu s mediálnou mocou a jej mediálnou normou ‚zamorujú pôdu‘ natoľko, že z nej ‚nevyrastajú ideály‘ výchovy. Absencia ideálov výchovy, pozitívnych vzorov, je teda akýmsi logickým dôsledkom prostredia, v ktorom dnes žijeme*“ (2018, s. 3 - 4).

LITERATÚRA

BENKOVIČ, J. 2008. Novodobé nelátkové závislosti. In Sociálna prevencia: Prevencia nelátkových návykových chorôb, roč. 3, 2008, č. 1, s. 8 - 11. ISSN 1336-9679.

BENKOVIČ, J. 2015. Riziká modernej doby. In Bedeker zdravia špeciál. Ako zvládať nelátkové závislosti. s. 3, 2015. ISSN 13367 2734.

BLINKA, L. et al., 2015. Online závislosti. Praha : Grada, 2015, 195 s. ISBN978-80-247-5311-9.

FISCHER, S. – ŠKODA, J. 2014. Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Praha : Grada, 2014, 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

HUPKOVÁ, I. – LIBERČANOVÁ, K. 2012. Drogové závislosti a ich prevencia. Vysokoškolské skriptá. Trnavská univerzita v Trnave. 153 s. ISBN 978-80-8082-563-8.

HUPKOVÁ, I. 2017. Internet a on line závislosti. Sociálna prevencia 2/2017, s. 27 - 30. ISSN 1336-9679.

KALINA, K. et al: Drogy a drogové závislosti. Medziodborový prístup, č. 2, Praha : Úrad vlády Českej republiky, 2003, 343 s. ISBN 80-86734-05-6

KŘÍŽOVÁ,I. 2021. Závislosti. Pro psychologické obory. Praha. Grada, 2021, 280s. ISBN 978-80-271-1754-3

NÁBĚLEK, Ľ. 2015. Mozgový systém odmeny a závislostné správanie. In Sociálna prevencia, 2/2015. ISSN 1336-9679.

NEŠPOR, K. 2015. Kto zvládne craving, zvládne aj závislosť. In Bedeker zdravia špeciál. Ako zvládať nelátkové závislosti, s. 2, 2015. ISSN 13367 2734.

SKAŘUPOVÁ, K. 2015. Jednání jako droga. In BLINKA, L. et al. Online závislosti. Praha : Grada, 2015, s. 21 - 38. ISBN 978-80-247-5311-9.

ŠKOVIERA, A. 2018. Mediálne formovaný homo consumericus ako problém sociálnej prevencie. In Sociálna prevencia 2, 2018, s. 3 - 4. ISSN 1336-9679.

VONDRÁČKOVÁ, P. 2015. In BLINKA, L. et al. Online závislosti. Praha : Grada, 2015, s. 89 - 110. ISBN 978-80-247-5311-9.

RESUMÉ

Národné osvetové centrum vydáva odborný časopis Sociálna prevencia nepretržite už sedemnásty rok s periodicitou dvakrát ročne. V prvom čísle v roku 2022 s podtitulom Rizikové správanie a prevencia sa nachádzajú odborné články zamerané na problematiku duševného zdravia. Ide najmä o príspevky: Nepriaznivé zážitky v detstve ovplyvňujú zdravie, Vzťahová väzba, Účinky telesnej aktivity na psychiku. Na fenomén prevencie kriminality na jednotlivých úrovniach sa orientujú tri tematické texty: Kriminalita páchaná na mládeži a viktimizačná prevencia, Kriminalita rómskej mládeže v socializme a Sociálnopsychologický výcvik špecialistov pre penitenciárnu prax. Na ohrozenia, ktoré prináša virtuálny svet internetu, sú zacielené články: Kyberagresia u žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a Sexting a sextorion. Riziká a prevencia.
Odborný časopis Sociálna prevencia sa doposiaľ nevenoval problematike sexbiznisu. Tento „dlh“ spláca v podobe príspevku Sexbiznis na Slovensku. Čitateľ v tomto čísle nájde aj pohľad na problematiku vplyvu pandémie covidu na seniorov, na možnosti zdravej občianskej komunity ako súčasti sociálnej prevencie, ako aj spracovanie témy behaviorálnych závislostí a prevencie.
Dlhoročný recenzent odborného časopisu prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD., vo svojom posudku vyzdvihuje skutočnosť, že aktuálne číslo Sociálnej prevencie prezentuje vybrané výsledky výskumov realizovaných niektorými autormi, ale aj podnetné implikácie pre prax. Vo väčšej miere sú predstavené vybrané teórie (teória vzťahovej väzby, logoterapia), ale aj historické exkurzy vzhľadom na vybrané javy (kriminalita rómskej mládeže, sexbiznis). V neposlednom rade dáva do pozornosti aj príspevok o migrácii a ohrození detí v kontexte dôsledkov vojnového konfliktu na Ukrajine.
Sociálnu prevenciu 1/2022 vytvoril autorský kolektív šestnástich slovenských a českých autorov, časopis zostavila a odbornú redakciu zabezpečila doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Časopis Sociálna prevencia je od roku 2015 indexovaný v Bibliographia medica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CiBaMed.

RESUME

The National Centre of Culture and Further Education has been publishing the journal Social Prevention twice per year continuously for 17 years. The first issue of the year 2022 with the subtitle High-Risk Behaviours and Prevention contains papers focused on the issues of mental health, such as Unfavourable experiences in childhood influence the health, Relational bonds, Effects of physical activity on the psyche. The three thematic texts are oriented on the phenomenon of prevention of criminality: The criminality committed on youth and victimization prevention, The criminality of Roma youth during socialism, and Sociopsychological training of specialists for penitentiary practice. The articles Cyber Aggression of pupils with special educational needs and Sexting and sextortion. Risks and prevention are aimed at dangers, which bring the virtual world on the internet.
The journal Social Prevention has never paid attention to the issue of the sex business. This debt is repaid through the contribution Sex business in Slovakia. In this issue, a reader can also find the perspective on problems of effects of the COVID-19 pandemic on seniors, the possibilities of a healthy civil community as part of social prevention, as well as on the topic of Behavioural addiction and prevention.
In his review, our resident article critique writer Professor Andrej Mátel, Ph.D., Th.D., emphasizes the fact, that the current issue of Social Prevention presents chosen results of research carried out by some authors, as well as the inspiring implication for practice. To a large extent are presented chosen theories (theory of relational bond, logotherapy), as well as historical excursion considering chosen phenomenon (criminality of Roma youth, sex business). Last but not least he brings into focus also the paper on the migration and danger of children in the context of the consequences of the war conflict in Ukraine.

The 1/2022 edition of Social Prevention was created by a team of sixteen Czech and Slovak authors and it was compiled and edited by Editor-in-Chief Ingrid Hupková, Ph.D.

Social Prevention magazine has been indexed in the Bibliographia medica Slovaca and included in the CiBaMed reference database since 2015.